

მ რ ი

№ 17

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

ჩვენი ბანკების გარშემო. — ტფილისი ბანკის არჩევნების გამო — დამოუკიდებელია; უხილავი თაიგული — ვ. ალუღიშვილისა; საშინელი წამები — ეკ. გაბაშვილისა; სიმხინჯე, დრამა — ნ. შიუკაშვილისა; ლექსი — არაგინისა; სუცალ ხსნი — ივ. ბუქურაულისა; მოკლე მიმოხილვა ქართულ მწერ. იპ. ვართაგავასი; ინკვილთა ცნობრება — ზ. ელილისა.

კვირა, 30 მაისი საზოლოტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ჟურნალი 1910 წ.

ჩვენი ბანკების გარშემო.

ჩვენ გვჭკვს ორი დიდი საკრედიტო დაწესებულება — ერთია ქუთაისის და მეორე ტფილისის სადგომ-მამულა ბანკი. ჩვენს ეკონომიურს და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ამ ორივე საკრედიტო დაწესებულებამ დიდი როლი ითამაშა და კიდევ ითამაშებს. საქართველოს თითქმის მთელი მიწა-წყალი ამ ბანკებისა და გირავნობის, ხოლო ეს დაგირავება ნიშნავს უცხოელ კაპიტალისტების ხელში ჩაგვრდნას. ჩვენი ბანკების გირავნობის ფურცლები არა-ქართველთა ხელშია. ამხარად ეოგულ წლივ ჩვენ განსახდურულ ბეკარას, განსახდურულ სარკებულს ვაძლევათ ამ არა-ქართველთ, რომელთაც ჩვენი ბანკების გირავნობის ფურცლები შეუძენიათ. ამხარად ჩვენში ამ ბანკების შემწობით დამურდა ერთგვარი ეკონომიური მონობა. მოსალოდნელი იყო, რომ შემამულენი მამულების დაგირავებით აღებულ ფულს რაიმე საკეთილო საქმეზე მოინმარდენ, რომ გააუმჯობესებდენ მეურნეობას, ხელს შეუწყობდენ მრეწველობის განვითარებას და ამხარად საერთოდ ქვეყნის კეთილდღეობის ამაღლებას. მაგრამ ჩვენში სულ წინააღმდეგო მოხდა. დაგირავებით აღებული ფულები გაიფლანკა, ხოლო ვალი ვალად დარჩა.

ვინც ჩვენს ცხოვრებას ცოტადანად დაკვირვებია, იმისთვის ცხადი იქნება, რომ ჩვენმა ბანკებმა საფრად შეუწყვეს ხელი მამულების ამოძრავებას, დაჩქარეს მამულეთა გადატაკების ზრტყის, ხელი შეუწყვეს მამულების გაძვირებას და აგრეთვე ჩვენი მიწა-წყლის სხვა ერთა ხელში გადასვლას. ამხარად ამ ბანკებმა დიდი როლი ითამაშეს ჩვენ სოციალურ ცხოვრებაში. ჩვენ სად შეგვწყვეს იმდენი ზოლიტაკური მომხადება, იმდენი შეგვტყობს, რომ აქ რაიმე სისტემა შეგვეტყობს და საქმე ისე მოგვეწყობს, რომ ჩვენთვის გამანადგურებელი არ ეოფილიყო

სხენებულ ბანკების მოქმედება. თავის დროზე რომ გვეოქრას, თავის დროზე რომ შესთავაზოს ჩომები მიგველო, თავის დროზე რომ ამ ბანკებთან შესთავაზოს დაწესებულებანი შეგვექმნას, მაშინ ადვილი მოსახერხებელი იყო, რომ ჩვენი მამულები ჩვენი სოფლის ხელის ხელში გადასულიყო. მაგრამ უთაურობამ, შეუგუნებლობამ ისეთ კადაშობაში ჩავგვადო, რომ არავის ამის შესახებ არ უფიქრია; ბანკები სტიქიონურად, ალაღ-ბელზე მოქმედებდენ და რა საკვირველია, ამ მდგომარეობით ჩვენ ბევრი დაგვიარგეთ, ხოლო სხვებმა ჩვენზე უფრო შეგნებულებმა და წინ დახედულებმა ბევრი მოიგეს და სიდაც ჩვენი მამა-მამანი ათას წლობით სისხლს ღვრიდენ, იქ მშვიდად, შეუწყობლად და მკვიდრად აღლით შეაინადებულნი.

ამხარად ჩვენთვის სრულიად შეუძინველად დარჩა სადგომ-მამულა ბანკების ზირდაზირი მოქმედება. მაგრამ ჩვენ ბანკებს მეორე მხარეც აქვთ — არაზირდაზირი. თუმცა ამ მხარეს გაცილებით ნაკლები მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის, მაგრამ ისიც განსაკუთრებულ ყურადღებას ღირსია. მთელი წმინდა მოგება ორივე ბანკისა დანიშნულია საკულტურო საქმეებისათვის, ამ მოგებით საზრდობენ ჩვენი საზოგადო დაწესებულებანი. იმატებს ბანკის შემოსავალი — საკულტურო საქმეებისათვისაც მეტი გვექმნება, აკლებს და იმ ორიოდ სხვადასხვა დაწესებულებასაც მისწობს მოქალის, რომელნიც ჩვენში ძლივს ბოგინობენ. მოგვეხსენებათ, თუ რა გაჭირვებულ მდგომარეობაში ჩაგარდა ქუთაისის ქართული გიმნაზია, რომელსაც ბანკის შემოსავლიდან ავანსად ფულის მიტყმის არ უზირებდენ. ამხარად ჩვენი ორიოდ სხვადასხვა დაწესებულებანი ბევრზე ზეიდა. თუ ვკვლავ ამ კარემობათ გავითავაღისწინებთ, მაშინ აშკარაა, რომ ჩვენი საზოგადოების მთელი ძალდასხეუნიდა იუცის მიმართული ამ ბანკების წესიერად წასაყვანად. მაგრამ სამწუხაროდ ჩვენ სულ სხვან ვსუდავთ. ამ ბანკების გარშემო არასასურველი ატმოსფერა შეიქმნა. უმეტესად ეს მოვლენა უნდა ავსხნათ ადგილების ძენით. უსაქმო

ხალხი ჩვენში მეტად ბევრია, განსაკუთრებით თავდა-
 ხაურთა წრეში. და აი ამ ადგილების მძებროს წრეში
 ისეთი მისწრაფებანი დატრიალდა, რომელნიც უოველივე
 საზოგადოებრიობის მომხმობია. კენჭების მოსაზოებლად
 ეს თუ ის ზირი არავითარ ზომას არ ურადება, ამით სა-
 ზოგადოებაში შეაქვთ ვათახსირება, საარჩევნო ბრძოლამ
 ზნეობა სრულიად დასცა. ერთს უმთავრესს მებრძოლს თან
 ახვევა უთავადავი სხვა წვრილ-ფეხობა, რომელნიც ამ თუ
 იმ გამორჩენას ეძებენ. აქ იგუვია, რაც ბუნებაში. ვუფხს
 უოველთვის თან მისდევს ტურების ხროვა, ჩვენც ძველ-
 ბი მანც დატრება სახრავათო. განსაკუთრებით ამ მხრით
 წინ წავიდა იმერეთი. ვის არ ახსოვს კალისტრატე ჩა-
 კვაიძის თავისუფალი მჭერმეტყველება—მობრძნლით, ბა-
 ტონებო, ღირსეულად ვერ კავიძისმხმლდებით, მკრამ
 ლობით და კარგული მანც დაგვხვდებოდა. ამ უტიფრო-
 ბამ კასტრა, კალისტრატისში საერთო მოკლენად გადაიქცა
 და ამდენი უზირო აღმამანი ჩაუბლაუჭა ჩვენი ბანკების სა-
 ქმეს, რომ დღეს ზირდაზირ სასოწარგვეთილებს ეძლევი.
 დიდი ბრძოლა საჭიროა ამ ვაჟბატონების წინააღმდეგ,
 მასთან მეტად ძნელიცაა მათთან ბრძოლა. როცა აღმამანი
 სინდისზე ხელს აიღებს, როცა ბრძოლაში ის არავითარ
 ზომას არ ურადება, როცა თვით საზოგადოებაც შეეჩვია
 ამ ვაჟბატონების ზანაშს, როცა ხალხს არ სცხვინია სან-
 ტით ადგილებზე ქურდები და შექრთამეები დასვას; მამის
 მეტად დიდი განსცდელი მოკლას ზატონის და საზო-
 გადო საქმისათვის თავდადებულს. მკრამ ბრძოლა ხომ
 მანც საჭიროა. და განსაკუთრებით უხლა, როცა ბორო-
 ტებამ ასე ღრმა ფესვები გაიდვა.

ტფილისის ბანკში არჩევნები უკვე დამთავრდა. ფრი-
 ად საგულდისხმიერო იყო ჩვენთვის ეს არჩევნები. ამ არ-
 ჩევნებმა აიძულა ჩვენი საზოგადოების მიუდგომელი და
 გულწრფელი ნაწილი ხმა ამოკლა და საზოგადო საქმეში სა-
 ზოგადოებრივი ზონინი წამოეყენებია. ასეთ საქციელს
 თან მძეუვა შესაფერი ზირის კანდიდატურის წამოყენებაც.
 სხვა ქვეშ-ქვეშ მომქმედი ჯგუფებსაც თითქო შერცხვათ
 და უან დახიეს, თავისი კანდიდატები დამალეს. თუცა
 ამ ახალმა ჯგუფმა დღეს ვერ გაიმარჯვა ზირდაზირ, მა-
 რამ მან დიდი ზნეობრივი კავლენა იქნია. საჭიროა ამ
 გზაზე შეუჩრებლავი მომქმელება, რათა გაიწმინდოს მო-
 მხამული საზოგადოებრივი ატომისფერა, რათა დადამც და
 ზატრამც იგრძნოს თავისი ზასუხისმკებლობა საზოგადო-
 ბის წინაშე

რამდენადაც ჩვენ ვიცით, ქუთაისშიც ნათლად გრძნო-
 ბენ მიუდგომელ და ზირდაზირ მომქმედი ჯგუფის შედგე-
 ნის საჭიროებას. სხვა და სხვა ზირბების გამო აქ ბრძო-
 ლა გაცდებით უფრო ძნელია. მარტო ისიც საჭიროია
 გაუანსინათ, რომ თვით კალისტრატეც კი აზირებს თურ-
 მე კენჭის ურას. მამ ძველი სისატემა, ძველი გზა კენჭე-
 ბის მოზებობა, ზოგის მოსეიდავა, ზოგის დაქრთამვა, ზო-
 გისთვის ადგილის დანარება და სხვა ამნირი ხრიკები
 ასევე მოქმედებს. ჩვენ მანც ვერ იმედი არ დავკვიარ-

გავს, რომ შეტენბული ჯგუფი საზოგადო საქმისთვის თავ-
 დადებული შეებრძოლება ჩვენი ცხოვრების წურბელებს
 და შესძლებს მათ დამარცხებას.

თბილისის ბანკის არჩევნების გამო.

ვეელასთვის ცხადია, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს
 თბილისის ბანკს ჩვენს საზოგადო საქმეებში; მისი ეო-
 ველწლიურ მოკებით, რომელსაც ანაწილეს თავდა-ზხანურ-
 თა კრებული, იკვებება არა ერთი ჩვენი საზოგადო, სა-
 შვალიშვილო საქმე, და ამიტომაც უოველ შეტენბულ ქარ-
 თველის მოკალებას შეადგენს მიუდგომელად გაითვალისწი-
 ნოს ამ ბანკის მდგომარეობა და უოველი დონე იხმაროს,
 რომ ამ დაწესებულების მოთავა-მოსამსხურებლად რიგანი
 მშრომელი და შეტენბული აღმამანი ამოიჩინოს; ცხადია,
 რაც უფრო ღირსეულ და მცოდნე ზირს ჩავაბრებდით ამ
 დაწესებულებას, მით უკეთესად წავიდოდა ბანკის საქმეები
 და მეტი მოკებც იქნებოდა—და ეს კარმოება ჩვენ სა-
 ზოგადო საქმეებსაც გაუმჯობესებდა. ამ აზრით იყო გა-
 მსკვალელი უმეტესობა რწმუნებულთა იმ ჯგუფის, რომ-
 მელმაც თავის კანდიდატად დაასახელა ჩვენი ცნობილი
 მოკვლე ბ. გ. ნ. უახუვი. ეს ჯგუფი წინააღმდეგ კან-
 საკუთრებით იმ მხვე მიმართულებას, რომელმაც კაი ხა-
 ნია ფეხი მოიკიდა ბანკის და სათავდა-ზხანურო საქმეში.
 ეს მიმართულება იმაში გამოიხატება, რომ ზოგიერთებს
 საზოგადო საქმე ნაკლებად აინტერესებთ, არამედ უფრო
 ზირდაზირ, მათ სურთ სრული ბატონ-ზატრონობა ბანკის
 საქმეებში და მისი მოკების განაწილებაში, მათ სურთ
 თბილ-თბილ ადგილების მოხსნვა თავიანთ ნათესავ-მეკობ-
 რებისათვის და ამ მიხნის მისაღწევად არავითარ საშუალებას
 არა ზოგავენ. იმ წრის მიმდევარნი სრულიად ზატყას არა
 სცემენ საზოგადოების აზრს, კარ-ჩაკეტონი, კეკე-მალუ-
 ლობითი სურთ თავიანთ საწადელის სისრულეში მოყვანა
 —და თუ ვინმე ინტელიგენტოზანმა გაბედა მათ წინა-
 აღმდეგ მოქმედება, მზად არიან უოველი დონე იხმარონ,
 რომ ჩირქი მოსცხონ, მიწასთან გასწორონ და დაღუბონ
 კიდევაც. მათი გულდვარდობიანობა ინტელიგენციისადმი
 ავიწეებისებს საზოგადო საქმის სარკებლობას და მზათ
 არიან ბანკის თუ სხვა დაწესებულების მოთავად დააქნონ
 თავის მონა და უფრომტრილი აღმამანი. საჭიროია იყო,
 რომ შემდგარიო რწმუნებულთა ზემოხსენებული ჯგუფი,
 დამოკიდებულ მოქმედების მსურველი და საზოგადო მი-
 ხნით გამსკვალელი, რომ ასტუდა მამინადვე მოწინააღ-
 მდეკ ბანკში აურზაური და ვინ იცის, რა არ ითქვამ მი-
 უდგომელ ჯგუფის შესახებ, თდონდ ამ ჯგუფის აზრს და
 მის კანდიდატს არ გაემარჯვნა. მიუხედავად ამნირ ზირ-
 ბებისა ჯგუფი განგრძობდა თავის მიუდგომელ მუშაობას,
 ცდილობდა რიგანი მზრუნველი მოეხსნა ბანკისთვის და
 ბევრ მოთექრების შემდეგ ჯგუფმა თავის კანდიდატად

ადიარა ბ. გ. უახვეუნი, მოწინააღმდეგე მხარე დაჰკრა განგაში და აუწყა თავის თანამოაზრეებს, რომ ვინც უნდა იუკოს ბანკის თავმჯდომარედ ამორჩეული, მხოლოდ ინტელიგენციის კანდიდატი ნუ იქნება. ამიტომაც უარზე უკონა თავისი წინანდელი კანდიდატები, რომელნიც დიდ ძალას არ წარმოადგენდნენ და ადვილად დამარცხდებოდნენ ამორჩიის თავის კანდიდატად იმისთანა ადამიანი, რომლის წინააღმდეგ მთელი ოცი წლის განმავლობაში იბრძოდნენ და შარშან წინ მას ბანკის დირექტორობასაც კი აუკუდრდნენ. ეს ჩაიბინეს იმიტომ, რომ ცოტად თუ ბევრად ინტელიგენციის ხეობა გაეკოთ და მათი საბოლოო კანდიდატი გაეშავებინათ. თუმცა კენჭობისას კამარჯვება მისცა იმ ჰიოს, რომელიც წინედ ჯგუფის კანდიდატი იყო და ზოგიერთ მიზეზების გამო იგი ვერ იქმნა დასახელებული საჯაროდ, სმაკიეროდ გამარჯვება მორალური დარჩა სწორედ იმ ჯგუფს, რომელმაც აიძულა მოწინააღმდეგე მხარე თავის სუსტ კანდიდატებზე უარს ეთქვა და გამოეცხადებინა ბანკის თავმჯდომარედ ბ-ნი გრუზინსკი. ვინც დახლოებულია ჩვენ ბანკთან, მან კარგად იცის, თუ რა ხარად სდევნიდა და მოსვენებას არ აძლევდა დეკანდელამდე ამ პარტიკულად ადამიანს დეკანდელ მის ამომრჩეულების უმეტესობა. ამაში ვხედავთ ჩვენ გამარჯვებას. ამიტომაც ჩვენის მხრივ ზემოდ მოხსენებულ ინტელიგენტთა ჯგუფს, დღეს მხოლოდ მორალურად გამარჯვებულს, ვუსურვებთ, რომ თავის დამოუკიდებლობას და გულწრფელობას შედგრად ადგეს და თუ დღეს საბოლოოდ ვერ გაიმარჯვა, ახლო მომავალში მაინც ღირსეული ადგილი დაიჭიროს ჩვენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

დამოუკიდებელი.

უხილავი თაიგული.

მომაკვდავ თვალით უხილავი
 შეკვარ უცხო თაიგული,
 შიგ ჩავაწან წრფელი რწმენა,
 მაშვრალთ ტრეობა, სიეგარული.
 ნახ, უხილავ თაიგულსა
 ტრეობით ვუნთსავ, თავს ვეკვლები,
 და ვშიშობ, რომ არ დამიჭკნეს,
 ვდნები... ნამად ვეპყურები!..
 ამ თაიგულს შენ მოგვიძღვნი,
 სულის მხათთ, ჩემო მხსნელთ,
 ვინძლო იგი არ დააჭნათ,
 ბედგარულს დღე არ დამიბნელთ!
 დამის წუგდიადში შეხატება—შენი არჩილია
 ჩემ წინ მშვენება კრთის, ნარნარებს შეგებით
 შენ ერთს მოგანდე—სსეკტაროს, | მისილი,
 გულის წადილი,
 თხილვით მოგმართავ!.. ადმისრულე კბუკს ქა-
 დილი!

გ. ალულიშვილი.

საშინელი წამები

(მ ო გ ო ნ ე ბ ა)

ენკენისთვის მშვენიერი მყუდრო და ტკბილი საღამო იყო. თხუთმეტი დღის ბადრი მთვარე საოცნებოდ ანათებდა შემოდგომის პირველ შემოდგმულ ნაბიჯით ოდნავ შეყვითლებულ სოფლის არე-მარეს. თვით სოფელს კი ეძინა და ყურს არ უგდებდა ამ საღამოს მშვენიერ სილიადეს, მხოლოდ-სოფლის დუქანთან გაისმოდა ცუდის არყით გახრინწიანებული ჰარიარაღე!

ს. ავჭალის ახლად აგებულ რკინის გზის სადგურთან მრავალი მუშა შეკრებილიყო და წყნარად რაღაზედაც ბაასობდნენ. მუშათა ჯგუფი მთვარის შუქზე ლამაზად იყო დაბანაკებული: ზოგი მხართეძოზედ წამოწოლილი, ზოგი მიჰყრდამოდა ამხანაგის გვერდს და იმის ფართე მხრებზედ ასვენებდა მუშაობით დაბევილ მკერდს. ზოგი პირქვე იყო გაშხლართული და ხელებზედ დაყრდამილ თავსლა ამოძრავებდა, ზოგი პირაღმა ეგდო მიწაზე და მთვარეს ეაღერსებოდა. ხანდახან ჩუმი, ტკბილი სიციცილი მოისმოდა ეტყობოდა სიყმაწვილედ და ბუნების მშვენიერება სძლედა მუშათა დაღლილობას და ჩვეულებრივ ქირვარამზედ ბჰობას საოხუნჯო და სალალოზო მასალასაც აძლევდა.

თვით სადგურზე კი რამდენიმე მოხელე იჯდა და ლამპის შუქზედ „ბეზის“ შეექცეოდა. სოფლად მებატონის ბალკონზედაც კარგა ბლომა ხალხი იყო შეკრებილი: ქალაქიდან რკინის გზის კეთების დასათვალეერებლად ამოსული სტუმრები ნადიმობდნენ. მშვენიერი სადილის და ძვირფას კახურის ჩაღლევის შემდეგ იმათი ბაასი უფრო მძლავრად და რიხიანად მოისმოდა, სიცილ-ხარხარი უფრო გატაცებული და მკაფიოდ რაკრავებდა, ვიდრე მათი მეზობელი დაღლილი მუშებისა.

ღმერთი ეროსი მთვარის შუქით და ამ შუქით მოელვარე მტკვრის დუღუნით აღფრთოვანებული გარშემო ჰფენდა თავის სიცოცხლეს. რამდენიმე ქალვაკი ახლო ახლო მიმჯდარნი ერთმანეთს უსიტყვოდ მაგრამ მრავალ მეტყველების ანგებით ჩასტკეროდნენ ერთ-მანეთს თვალეებში და იქ ერთმანეთის გულის პასუხს კითხულობდნენ. ნიკო და ანიკო, ახლად ჯვარ დაწერილი მიჯნურნი, ხელი ხელში ჩადებულნი. ეშხით მთვარაღნი, ჩუმაღ განაბულნი, იყვნენ განაბულნი და დამდნარნი... აივანის ბოლოში, მტკვრის მოახლოვებით, ვილაც ერთი სტუმართავანი გამარტოვებით იჯდა და როგორც მგოსანი, სევლით აღვსილი, ხანდისხან, თითქო თავის ფიქრთა შერჩევით, თარს აწკარუნებდა და ეს სევდიანი წკარუნნი ამ საერთო შვებას რაღაც უმაღლეს გარმონიას ანი-

ქება, საერთოდ სურათი ბწრწყინვალე იყო, ყოველი ფერი მწირი და უსუფთაო თილისმებურის მთვა რის შუქით იყო დაფარული და ადამიანის ოცნებას ზეცისკენ იტაცებდა.

შუალამე გადავიდა. მყუდროება და ოცნება უმაღლეს წერტილამდე ავიდა. მშვენიერმა ერთფეროვნებამ ადამიანის ბუნება დალაღა და აქა იქ მოძრაობა, ზმორება ხელ-ფეხის ამომძრავება დაიწყო. სახლის პატრონი თითქო მიხვდა, რომ მდგომარეობა უნდა შეცვლილიყო და წვეულთ უთხრა: მოდით, ბატონებო და ქალბატონებო, „პლატფორმაზე“ დაესხდეთ, გავისეირნოთ! მუშები რელსებზედ აგვატარებენ კარგა დიდ მანძილზედ, იქიდან კი დაღმართია და თვით პლატფორმა სრილით წამოვა. მუშები ამგვარად ეზიდებიან მასალას სადგურიდან სადგურამდე.

— მშვენიერება იქნება, მშვენიერება! შესძახეს კავალრებმა და დამებიც, რასაკვირველია, დაეთანხმნენ.

ნიკო და ანიკოც ჩუმად ადგნენ, ისევ ისე ხელი-ხელ ჩაკიდებულნი, სხვებთან ერთად რკინისგზის სადგურის ფართო მოედანზედ გავიდნენ. სადგურის გარშემო აუარებელი მასალა ეყარა: ნათალი ქვა კირი, ცემენტი, რკინის რელსები, პატარა ვაგონები, და სხ. ლიანდაგი რკინის გზისა ამ არეულ-დარეულ მასალას შუა შავი ხაზივით გადიოდა და გველივით მიიხლანკებოდა იმ შავ უფსკრულამდე, რომელიც სადგურიდან რამდენსამ ენაბიჯზედ მდებარეობდა და რომელზედ მომავალი უშველებელი რკინის ხიდის ბურჯები შენდებოდა.

მებატონეთა მოსვლაზე მუშები აიშალნენ. იმათაც მხოლოდ ეხლა მოაგონდათ, რომ ძილის დრო იყო და მშუშვნით აქეთ-იქით კუთხეების ძებნას შეუდგნენ მოსასვენებლად. მხოლოდ ოთხი ახალგაზდა მუშა და ესაუბრებოდა სტუმართ-მოყვარე ჩვენ მასპინძელს.

— ალექსი, თუ ძმა ხარ, ერთი მოზდილი „პლატფორმა“ მოგვიგორე, ეუბნებოდა მებატონე მუშას—მშვენიერი ღამეა, ცოდვია, რომ კაცმა და, იძინოს! მინდა ეს ქალაქელი ხალხი ვასეირნო და უენ შენის ამხანაგებით ზემო აგვაღამდე რელსებზედ აგვაგორეთ, იქიდან თქვენც ზედ დასხდებით და სულ რიხინრიხინით დავგორდებით: მერე მე ვიცი, როგორც გაგიმასპინძლებით... .

— მაგაზედ ადვილი რა გახლავს! მხიარულად შესძახა ლომივით ზორბა ალექსიმ და ამხანაგების დახმარებით რამდენიმე წამის შემდეგ რელსებზედ დიდი უშველებელი, გადაშლილი „პლატფორმა“ შეაყენა.

მასალის ზიდვით გაქუქყიანებულ ფიცრებზედ საჩქაროდ ქეჩა-ხალიჩა გადაშალეს, მუთაქები დააწ-

ყვეს და მხიარული სტუმარ-მასპინძელნი ზედ გამოიქიმნენ. სევდიანი, მთელ საღამოს მარტო მჯდომი მგოსანი-მუსიკოსი თავისი თარით ხელში პლატფორმის ბოლოზედ ჩამოჯდა. ვაგონს აქეთ-იქიდან მუშები ამოუდგნენ და ხელი ჰკრეს. ის ნელ-ნელა შეინძრა, მერე ოდნავის რხევით დაიძრა და თანდათან, თითქო შეხურდაო, ნაბიჯი გაუმატა. მთელი კამპანია ჟივილ-ხვილით, სიცილ-კისკისით მიჰქროდა ზემოთ. მუშები ვაგონთან მხარ და მხარ მირბოდნენ და ათასში ერთხელ ხელის წაკვირთ ვაგონის მოძრაობას ხელს უწყობდნენ. ისე თითქმის საათ ნახევარი მიდიოდა ვაგონი და მგზავრებს თითქო დაბრუნება ავიწყდებოდათ, მუშებს კი წურწურით ოფლი ჩამოსდიოდათ და ჩოხის კალთებით ხშირ-ხშირად იწმენდნენ. სუთქვა თანდათან უძველდებოდათ და მძიმედ ქშინავდნენ.

— აღმართი აქედან შესამჩნევად მაღლა მიდის, ძნელია ახლა მძიმედ დატვირთულის ვაგონის წინ წასვლა, მოწიწებით უთხრა ალექსიმ მასპინძელს. — დავბრუნდეთ. შენი ქირიმე.

— დავბრუნდეთ, დავბრუნდეთ! ყველამ ერთ ხმევ შესძახეს, და პირი ახლა ქვემოთკენ მოიბრუნეს, დაბუხული მუხლები გაისწორეს და მუშების თავისუფალი ამოსუნთქვის შემდეგ, ვაგონეტი დაიძრა დასაბრუნებლად.

განთიადის ნიავე კარგა მძლავრად ჰბერავდა, შემოდგომის წინამორბედი სიცივე ძვალსა და რბილში ურბენდა მგზავრებს და ამის გამო ერთმანეთს უფრო მჭიდროდ ეკვროდნენ. ეროსის სიძლიერე ცალიერის თვალეში ცქერით აღარ კმაყოფილდებოდა, შეხებას, სიღბოს თხოულობდა. ნიკო და ანიკო ერთსულ და ერთ ხორც იქმნენ და ყოველი ქვეყნიური მათ გარშემო არაბაობამ მოიცვა. კვლავ ღუმილი ჩამოვარდა, ყველა მხოლოდ სიამოვნების გრძნობას ემორჩილებოდა. ისმოდა მხოლოდ გიჟური ლტოლვილება დაქანებული ვაგონისა რელსებზედ და ხანდისხან სტვენა მუშებისა, რომელნიც ეხლა ამ დაქანების მეოხებით, თითონაც ვაგონზედ ბრძანდებოდნენ.

— ჰერი, ჰერი! გაფრინდი, გაფრინდი! ყვიროდნენ ისინი. — გაფრინდი გეთაყვანე, გაფრინდი, ჩვენო უსულო მერანო, ჩვენო ფრთებ შესხმულო ბედაურო! ეალერსებოდნენ ვაგონეტის მართლა რომ ფრენას.

მგზავრები ჯერ ალტაცებით მიეცნენ ამ საოცნებო ლტოლვილებას და როგორც ყოველ ფრენის დროს სულ შეგუბებული, თვალეზ გაქყეტილი, ფილტვებ გაგანიერებული, პირმოლიმარნი სტკებოდნენ. ვაგონეტის სირბილი კი თანდათან ძლიერდებოდა, ზენა ქარი საოცარის სისწრაფით მიერეცებოდა ისუდაც დაქანებით გაონავრებულ გოგორებს და მგზა-

რობას სახიფათოდ ხდიდა. მუშები ჩაჩუმდნენ, კავალრებმა მუხლებზედ წამოიჩოქეს ხიფათის გასათვალისწინებლად და თავის შეუნიშნავად შიშით ძალზედ უკერდნენ ხელებს თავიანთ დამებს. სუნთქვა შესწყდა. სამარისებურ სიჩუმე ჩამოვარდა. ყველა შიშის ლანდმა შეიპყრო, ვაგონეტი კი უფრო და უფრო საჩქაროდ მიჰფრინავდა. გარეშემო აღარაფერი არ სჩანდა, ცა და დედამიწა თითქო ერთმანეთს მიეკრენ და თილისმებურის შუქით განათებული მისი ზოლი ვაგონეტის მოპირდაპირე მხარისკენ მიჰქროდა. რელსების საზარელი ზრიალი, რაღაც ციურ გლოვის ზარვიით გაისმოდა სიკოცხლის ძაფებს დაწყვეტას უქადა... გოგორებს ნაპერწყლები სცივოდა. „დავიღუბეთ, დავიღუბეთ“ ჩურჩულებდნენ მუშები

«ანიკო!» „ნიკო!“ მიეკვრენ ერთმანეთს ცოლქმარნი. «ვიღუბებით!» —რა უყოთ... ერთად ხომ ვართ... ერთად ხომ ვართ... ისმოდა ნიავეით ამით კენესა.

„ვიღუბებით!“ ბუტბუტობდნენ ყველანი; «ვიღუბებით». მაგრამ საოცარი სრობოლა ვაგონისა უსწრებდა კაცის შიშის წარმოდგენას და შიშის მნიშვნელობას უკარგავდა. ყველანი ერთმანეთს მიეკვრენ, ყველამ ერთმანეთს ხელი მაგრა შემოჰხვიეს და წაშედ ცოცხალნი აღამაზნნი ქვად იქცნენ... დაიკარგა თვითგრძნობიერება, სული ჩაქრა, გონება დაღუნდა, სხეული მიკუმშა, მოიკუმშა, ხელები ინსტიქტიურად ერთმანეთის ხორციში ჩაჯდა და თვალებმა ხუტვა დაიწყო... სადგურის გვერდით პირდაღებული უფსკრული ორ ნაბიჯზედა იყო.... წამიკ და...., უცებ ვაგონი შეირყა, მაღლა ახტა, მერე ძირს დაეცა და შესდგა... ის გაწეულ რელსებს შუა ჩავარდა და მიწაში ღრმად ჩაიფლო.

მაღლობა ღმერთს, მაღლობა ღმერთს! გადარჩით, გადარჩით! მოისმა აქეთ იქიდან შემინებული აღამაზნების ხმა და მოგზაურთა თვალებმა კვლავ იწყეს გახილება, გონებამ გაღვიძება.

გადავრჩით?? ოჰ, ოჰ, ოჰ, ოჰ! ამოსკდა ყველას გულიდგან საშინელი ოხვრა და გადარჩენილნი ერთმანეთს მღულარებით საესე თვალებით გადახვივნენ. მხოლოდ ეს გადახვევნა აღარ ემორჩილებოდა ღმერთს ეროსს და მხოლოდ უზენაესის მაღლობის შესაწირავად გამოიხატებოდა. ანიკო და ნიკო კვლავ ერთ სულ და ხორც იყვნენ. ერთმანეთს გადახეყულნი ბედნიერების ცრემლებს ღვრიდნენ. ცოცხლები ვართ.. ერთად ვართ, ერთად... ბუტბუტობდნენ და ნეტარობდნენ.

1872 წ.

ეკატერინე გაბაშვილისა

სიმაზინჯე

ღრამა 4 მოქმედებად. ნ. შუიკაშვილისა

იგივე სცენა. სონა უღონოდ გადასვენებულია დივანზედ, ხელში წიგნი უჭირავს და უგულოდ კითხულობს (შემოდის ღრამა. ეტყობა ოჯახობაში უფუსფუსნია)

ღრამა. (მიუჯდება სონას და აღერსით თმებს უსწორებს) დასასვენებლად ჩამოსულხარ, შვილო, და ე თვალებს-კი წიგნში იწყალებ.. თუ არა გძინავს,-ჰკითხულობ!

სონა. (ზარმაცად წიგნს დასდებს) ან მამ კავაკეთ, დედი? წიგნი რომ არა მქონდეს...

ღრამა. კადი, შვილო, გაიარე-გამოიარე... მშვენიერა ეზო-ურე გვაქვს.. ან ტუისკენ გასიქირე... რა ვიცი—ახლგაზრდა ცოტა რამეს მოიგონებს!..

სონა. არ მიუვარს, დედი, აქეთ-იქით სიარული!..

ღრამა. ტუილად, შვილო, ტუილად!.. აი დეეს ხომ ილიკო და ვასო სთივეზოდ წაიდანენ და თურმე მართლსც გუთლას უნდოდა, მაგრამ დედას არ გუშვას. რასაკვირველია, შენ მაგადენა მანძილს ვერ შეისძლებ. მაგრამ ახლო-მანძლს მანძე მაიქე-მოდექ!.. აი შენმა გზადამ, კი არ გუწეინოს, არც შენი შუკლას მანდა, მაგრამ სხლში მანძე რომ მისდგე-მოსდგე, შენ თავს უფრო კარგად იგრძნობ!.. დილიდგახე ჩეუხეთეიბი, ჩემო კარგო, მაგ სავარძელში და დაძინებამდის თავს ითქვეუ კითხვით... რა ახლგაზრდობა, რა ხალისი-და უნდა შეგჩქეს!

სონა. მართალია, დედი, მაგრამ ხელის აწევას შეზარება, თუმცა ავად აღარ ვარ.

ღრამა. (მწარედ) ეხ, რა ვქნა; რა ვქნა!.. არ დაიჯერებ, მშურს, როცა იმ სიტყვებით სავსე მართს ვუუერებ!

სონა. შეც.

ღრამა. ნეტავი შენც დიდ სწავლას არ გამოხდგომოდი, შენც ილიკოსთან ბიჭა შეგერთო და ეგრე სიტყვებე-კი არ დაგკარგვს!

სონა. მე მაგას ვერ ვიზამდი.

ღრამა. რატომ?.. ცუდი ბიჭა-თუ!. მართალია, თქვენისთანა მწიგნობარი არ არის, მაგრამ შეგნებთა არავის არ ჩამოჩქებს.

სონა. მართალია, დედი, —ილიკო ძალიან კარგი და პატიოსანი ემსწეილას და არც უჭეუას... მიუვარს კადუც მასავით მაგრამ მაგისთანს მე ვერ შეგერთავდი.

ღრამა. (სიამოვნებით და ეშმაკურად) შენი ვასო სწობა?.

სონა. (გაიღიმებს.) ჩემთვის—ჰე!..

ღრამა. მართლაც, შვილო, როდის რას აბიარებ?

სონა. რა ვიცი, დედი, —ჯერ ხომ უნდა გავაფასო!..

ღრამა. რატომ მე არას მეტყუავს?

სონა. (ღიმილით) მე ხომ ვიანხარა!..

ღრამა. მანძე როგორდაც... უხერხულია..

სონა. (ხუმრობით) შენ გინდა გამოაცხადო, რომ ხელადგან ვუღარხად წავიგვიადეს?... ნუ გეშინიან,—მე ისეთი ზიარს არ ვანდობდი ჩემ სიცოცხლეს, რომელიც ეგეთი საუკულო იქნებოდა.

დარია. (მოხეხვება და ჰკოცნის) თქვენ იცით, შვილო, თქვენ!.. (ჩაიციხება) იცი, სონა. შენზედ აქ ერთ კაცს უჭირავს თვალი. ხი, ხი!

სონა. (შეშინებულივით) თვალი?..

დარია. ჰო!.. იცი ვის?... ნახს!.. ხი-ხი!.. (სონას ალელეგება დაეცემა) რა იყო, შვილო?..

სონა. არ ვიცი... ეგ კაცი მე მზარავს!..

დარია. (ხუმრობით) ნუ გეშინიან -- არ მიგნემო!.. (შემობრბის მხიარულად მარო.)

მარო. მგონი მეტ ჩემ საქმეს... (ჰკოცნის სონას და დარიას) იქაურობა დავალაგ-დავასუფთავე. სადღის თადარიგი მივეცი, ჩემი ბატონის ვახანს და მიუტევე ბუბას. უნდა იცოდეთ, სონა, მინამ სანთის ხელში არ მივეცი, ვი-რის, ჭეივის, ფართხალბას... მივეცი და რაესა არა შერება ის ზატარა მაიმუნი!.. მივეცი თუ არა, ერთი ამოღულუ-ნებს საამოგნების, ნიშნად. და ისომს გაცხარებული სქელ ბარძეუბს... თან ამოდენე ზრთებს წაუშეებს და შუბლ-შეგრული ძალზე ფეშინავს... ხა, ხა, ხა!.. მაგრამ შენ რა გეშინის ამეების! (ისევ აკოცებს და გვერდით მო-უჯდება) დავიდალე!

სონა შენ მართლად დღეს სათუჯნად ანბრებდი წასვლას?

მარო. კი ვაპირებდი, მაგრამ დედა-ჟურ ეს შენი ავ-ღანი ახსნე და მერე, სტა გინდა, წადიო!.. რას გიკვირს!..! განა ჟურ არა ვუთვლივარ!

დარია. (იდგება.) შენ ისეთი აჯილდა სარ, რომ... (მიდის)

სონა. (პაუზის შემდეგ) ბედნიერი ხარ, მარო... თუ არ გეჩქარებ...

მარო. რატომ!... (სერიოზულად!) ბედნიერი ვარ!

სონა. ძალიან?

მარო. ეგ ძნელი კითხვაა... არავინ არ იცის, ძალი-ან ბედნიერების სახეფარი სად თავდება!.. მე ისიც ბედ-ნიერებად მიმაჩნია, როცა აღმინა თავის ადგილს იზვიის ცხოვრებაში და გულ-დამშვიდებული კმაყოფილების დიმი-ლით შესწქერის მომავლას.

სონა. ნუ-თუ შენს ცხოვრებას ისეთი არა აკლავს-რა, რომ...

მარო. (ჩამობრბობს) ბევრი რამ აკლავს, მაგრამ ისეთი-გი არაფერი, რომ ჩემი მშვიდი კმაყოფილება და-ინდევს.

სონა. ნუ-თუ დისასხლისობა გაკმაყოფილებს?

მარო. ჩემი დრთების ქაღალდის მკვრივობის წყრილობის მფაფეობა ვუღარ ვკმაყოფილებს და, სწორედ გითხრა, არც სასურველია, რომ ახლანდელი ცოლისა და დე-დას მოღვაწეობა საწოლ თათხით იწეობდეს და სამზა-რეულობა თავდებოდეს, მაგრამ რომ გერც სხვა რამეში

ვიხეო საქმიანობის უნარს! განათლების ბიარადისთვის ამოგვიფარება უსაქმურობა და ლაზღანდრობა, ამას-გი ისევე ჭურჭლის თვლა, წინდის კემსვა სჯობს!.. იმსუდ დიდი უბედურება არაფერია, როცა აღმინა ძველ ტა-ძარს ანგრევს და ახალი-გი არსად მოეპოვება! აღმინა უსა-თუოდ უნდა ჰქონდეს რამ საქმე, რისიმე რწმუნა, რომე-ლმაც უნდა უხელმძღვანელოს და ერთი რამ მიმართუ-ლება მისცეს მთელს მის ცხოვრებას. ჩვენ, ქალები იმითი ვართ უბედურნი, რომ ძველი დავგმეთ და ახალი კალა-პოტიც ვერ ვიპოვებთ! თუ წინად ცოლის ასზარეზი სა-წოლ თათხით იწეობდა და სამზარეულოში თავდებოდა, ესლა იმავე საწოლ თათხით იწეობს და უზრთო ტანტალში თავდება!

სონა. მარტო ტანტალში რათა!.. აი უნივერსიტე-ტის აუდიტორიები მსურველ ახალ-თაბას ვუღარ იტყვს,

მარო. ეგ აუდიტორიებიც რაღაცა მოდად გაიხადეს ქალებმა.. გასხვავს. შენ თითონ როგორი ვულ-ამდგრეული იწერებოდი, ეგ ახლათაბა მომეტებული ნაწილი—მარტო სასქელისთვის და გასართობად დაეთრევიან კურსებზედა!.. წასული ბევრი მინახავს; მაგრამ ახა ერთი დამისხელი, რომელს უდგას თვალში ჩინი.

სონა. არა ჩინის იმისთვის, რომ ქალებს ფრთე-ბი გვაქვს შეგვეცილი საზოგადოებრივი წეს-წებობები-ბისკან... განდევნილნი ვართ ფართო ცხოვრების ასზარ-ზიდვას.

მარო. მანტიე, სონა, მე უმეტარს, მაგრამ ეგ ზირ-ადებული საბუთი, ჩემის აზრით, ნახევრადაც არ არის ბოდიშის მომხდელი!.. საქმე ბევრია, სონა, ბევრი, მაგრამ გაკეთება არა გვსურს... არა გვსურს, თუ-გი ამისთვის დაეობისა და კეკლუცად თვალების ჟუტვის მეტი ჯაფა და ცოდნა დაგვჭირდება!.. აიღე უზირველესი ჩვენი მოვალეობა—შვილები!.. ასში რამდენი ქალი არა ცდილობს აიცილოს ორსულობა, რომელიც ესე ხელს უშლის მის გზა დაბნეულ ჯირითს სხელიდგან სამკურვალში და იქედგან გაჩადებულ კლებში? არეიერ საზიზღრობას არ ერიდები-ან, ოდენად შვიდობისგან გაუსხლტნენ ხელიდგან, რომ განაგრძონ შეუსვენებელი სქესობრივი ლოთობა ქმართან და სუფარლებთან!.. ასში რამდენ დედას აინტერესებს შვილების აღზდა? დილით ჩემულ-ზირდაბნილებს თითოს აკოცებს, წუწუნით ვისმეს უსაუველურებს, რომ „ვაფაჩვას მგონი შუბლი აქვს ცხელი“ და დღესიას დაწითლებული თვალები“ და ჰერი ქუჩისკენ!.. ერთ სასტუმროში გასვასუ-დება, რომ შვილებს „დამერთებს“, მეორეში, რომ შვი-ლები მას „დამერთებენ“ და ესე ატუქვლებს თავის თავსაც და ქვეყანასაც!.. არა, სონა, არა მგონია, რომ ესეთი ცელიდი, კალირფეული არსება გულ-წრთელად ნადვლი-ნობდეს «ფართო ასზარეზზედა!» მე იმითაც კმაყოფილი ვარ, რომ ზატარა საქმეს მაინც ვაკეთებ!

სონა. გასხვავს, მარო, ერთ დროს როგორ გინ-დოდა სწავლის გაცრძელება?

მარო. მასხვას.

სონა. ნუ-თუ შეურიგდი...

მარო. (ჩამოართმევს) ჩემს უფიტბას? წარმოადგინე—ჭო!

სონა. მაშ შენი სურვილი დიდი არა უოფილა?

მარო. არა, ისეთივე იყო, როგორც შენი და მრავალი სხვისა. . . იქნება მეტიც, მხოლოდ ეს სურვილი მე ავადმყოფობად არ გადამიქცა და მადლობა დმერთს!

სონა. მაინც გაუგებარია—ეგრე ადვილად როგორ იხადე ეგ სენი?

მარო. უნებურად შენ დიდი ჭკმშარიტება სთქვი „იხადე სენი“! მე მგონია, ძალიან ჯანსაღი ვარ და... როგორ გითხრა... სიცოცხლის დიდი უნარი მაქვს!

სონა. სურვილი ხომ მაინც სურვილად უნდა დარჩენილიყო!

მარო. საქმედ მაგაშია, სონა, რომ ესლა განათლების სურვილი-გი არა!—სწავლის სწულებს დაერაა ქალებს მოარულივით! აბა მიიხედ-მიიხედ: ეველა სოფლის დიკგნის გოგო დივის სასხელებს; მაგრამ მკვდრის ბუზივითა ბზუის: «კურსები, კურსები!» ახეთქებს თავს, უმწარებს სიცოცხლეს თავის თავსაც და სხვებსაც, თუმცა ჭხედავს, რომ იმის მამას ლობიოც დღე-გამომშვებითა აქვს!.. მრავალს ვიცნობ, გიმნაზიაშიც ვაი-ვაკლახით და ქისტის კვრით უსწავლიათ, ცოდნის სურვილი არაფერში არა სტეობათ; წიგნიც ჭევალებით იმდენად, რამდენადაც ეს მათ არსიულ ქავილს ამაყოფილებდა, —რომანი წიგნი, რომანი ფიქრები, რომანი ქუხაში, რომანი მასწავლებლებთან, რომანი შვეიცარიანს და ერთ დღეს-«ჩქარა კურსები»?.. რა ნიადავად დავივლება მეცნიერების ეს შეუკავებელი სურვილი?.. მაგალითიც ბევრი უოფილა და არც რამ სავკავრეულია, რომ სოფლის შვილიც განსაკუთრებული ნიჭით და სწავლის სურვილით იყო დავიდლოვებული, მაგრამ ეს სწავლის მოარული, იუნკრის იდეალებით შეზავებული ქალების „განმსწავლა“ მეცნიერებით-სწორედ რომ რაღაც მახინჯი მოვლენა!

სონა. არც ჩემი სურვილი მოკწონს?..

მარო. (მიულოტრებს) იცი, სონა... არც შენი!.. ქარაფშუტა არ ხარ, რასაკვირველია, მაგრამ... ნუ მაწყენ—შენი სურვილის განხორციელება არ იყო დირსი ამდენი ტანჯვისა და მსხვერპლისა!

სონა. ვისი მხრით?

მარო. შენის და შენის მშობლების მხრით! თქვენი მშობლები უკიდურეს გაჭირვებაში არიან ჩაცვიხულნი და შვილებზედ ამ-გვარ ზრუნვამ მათ მთელი სისოცხლე მოუშხამა!.. ბევრს დამცირებს გამოატარეთ, ზიროვნება შეუღასეთ და თვით დამიანურ თავ-მოყვარეობაზედაც ხელი ადებინეთ!.. შენც, ნასკერად მშოიერ-მწუერვალე, დამბუნდი, მოეშვი, სიცოცხლე დაჭკარკე... აბა დირდა ამსოვის?!, შვილები ჭკრძობთ, რომ დასწულებთ მშობლები, ისინივე ჭხედავს, რომ თქვენ მეტი-მეტად ისარკებლეთ მათი მოკვლობით, —გაიფავით ორ ბანაკად და მამა-შვილიური განწყობილება დაჭკარკეთ!.. დირდა?

სონა. განა არაფერი არ შევიძინე?

მარო. რასაკვირველია, შეიქნა, მაგრამ რაში უნდა გამოიქნა, როცა ესე მოდუნებულხარ და მოქმედების უნარი დაგიკარგავს? ერთი შეიღის გაზრდაც-გი გაკიძინედლებს... შენი შერეული სიმრთელე, აშლილი ნერვები, უსისხლობა გაბბთილებენ შენს თერეტიულ ცოდნას!.. ბავშვმა რომ ორჯელ ზედი-ზედ გამოიღვიძოს, იქნება მისტიეზო კიდევ! შერე შენვე იტრებ, მაგრამ ამ უწესრიგობას კიდევ ბევრჯელ გაიშეობ... (პალუზა—ორთავენი ჩაფიქრებული სხედან) შეიძლება ესლა მე გკითხო?

სონა. რასაკვირველია!

მარო. ვასთნ რომ უეფარხარ, ეს ცხადია, მაგრამ... შენ-გი ვივარს?..

სონა. რა სავითხია?

მარო. მე დიდი ეჭვი მაქვს... სონა, არა სტეობი?..

სონა. (წუნარად, რწმენით) არა, ჩემო მარო! ვასთ მე მთელის ჩემი არსებით მიეფარს!

მარო. (ჩაფიქრებული) არ ვიცი... არ ვიცი... ვერაფერი ვერ გამოვიცა!..

სონა. რა ვერ გავიგია?

მარო. რაზედ გეტეობა?

სონა. (ლიმილით) ხომ არ ვისტუნებ?

მარო. რატომ? რატომ ვერ იტუნებ?.. კარგი... ხტუნობას თავი დავანებთ—აბა თვალეში მიჩვენე... (ჩასტქერის) სად არის ის სიცოცხლის, იმედის, ბედნიერების ნაპერწკალი?.. რატომ არ გემხნევა ის გამოურკვეველი, ჯერ უცნობი მომავალი ნეტარების თრთოლა?! სად არის, სად?

სონა. (იციინის) ალბად ბუნება მაქვს ასეთი!..

მარო. (სერიოზულად) სტეუა, სტეუი! შენ კანდა სიეფარულიც დასწულებ!

სონა. ეგ თვით-მკვლელობა იქნებოდა, ჩემო მარო! მე მიეფარს და... ეკეტ რომ არ მუბდოს, დანაფერი არ დამრჩებოდა სიცოცხლის იმედად! (ხუმრობით) ნუ მართმეე უგანსხეულ იმედს!

მარო. (მოეხვევა და დიდის გრძობით, თითქმის ტრემოლებით) სონა, ჩემო სუეფარულა. გთხოვ გევედრები... გადაყრე ეს წიგნები... დავიწყე, რაც იცი, ოდონდ სიცოცხლეს დაუბრუნდი!... გარწმუნებ, რომ მისი შექს, მის სიბბობას, სიეფარულის ნეტარებას, სადი ადამიანის სიღილს ვერაფერი ვერ შეედრება და ვერცანაფრით ვერ შეივსებ! მიუშვირე ეგ მერთალი ზირი მხეს, რომ ცხოველ-მოფილმა სხივებმა აგაუფუნონ ეგ უფერული კანი და გულის სიღრმემდე გამოვიპრონ დანატრავებული სხეული!.. ადექ... წავიდეთ კარბო... მზებუდ!..

სონა. (მოეხვევა და ყველა სიტყვის შემდეგ ჰკოცნის) შენ თათონ მზე ხარ, ჩემო მარო!..

კულისებიდგან მოისმის ფხის ხმა; მტვერს და ტლახს იყრევიანებენ. ვასოს, ილიკოს და გიორგის გულიანი სიცილი-ხარხარი! გამოჩნდებიან შუა კარებში სამ-

ნივე უბრალოდ სათევზავოდ არიან ჩაცმულნი; მტვრიანი გატალახიანებული ფეხსაცმელი, მხარზედ აბგები აქვთ ვადავილებული. მათი შემოსვლის შემდეგ სიცილ-ხარხარი არა სწყდება.)

ილიკო. (იქვე კარებში მიუბრუნდება ვასოს და ემასხარავენა, ემაწვილო, კალოშემა გაიხადე, აქ ქალები უოფილანს.. ხა, ხა, ხა!..)

ვასო. (უცებ გიორგის მიუბრუნდება და სერიოზულად) წადი, შენი თევზები ჯერ ბაღში გაუშვი

გიორგი. (გაშტერებული) გაუშო?!.. (სიცილი)

ვასო. ახა, ილიკო, ბაღეკსროლო ამ ორ თევზს (სონაზედ და მაროზედ) მოჭეკებთან თუ გაუსხლტებან!..

ილიკო. ერთ-ერთი აუცილებლად მოჭეკებს, შეორე-ვა გაუსხლტებს!..

ვასო. რამელი მოჭეკებს?

ილიკო. ეგ ამაყა დამოკიდებული, ვინ ესვრის ბაღეს-მე, თუ შენ! (ხარხარებენ)

გიორგი. (სონასთან მივა და პატარა თევზს უჩვენებს) აი შენ დაუჭირე!

ილიკო. შარვლით, შარვლით! ხა, ხა, ხა! (ყველანი იცინიან) (ილიკო თევზს ამოიღებს და მაროს ლოყებზე მოუწკაპუნებს: ვასოც თევზით სონას მიუახლოვდება)

სონა. (უკან მიიწევს) არა, არა, ვასო!..

გიორგი. ეშინიან... ი ი ი!..

მარო. (თევზს ხელს უსვამს გულ-უბრყვილად) ცივია!

ილიკო. არა, მართლა! (სიცილი) ახა, ვასო, შენი თევზებიც მსჩუნი... ვა! ესეც ცივი უოფილანს!.. (ხარხარებენ) სონა, შენ ხომ ზურგეული გიუყვარს... ახა ხახე რა ზურგეული დაიჭინა ვასომ!..

სონა. (გულ-უბრყველად) მართლა?... (საზოგადო ხარხარი) რას იცინით?

მარო. (თან იცინის) შენ ხომ არა გგონია, რო ზურგეული წყალში დაცურავს?..

სონა. მამ (სიცილი)

ილიკო. გატყუებს... ეგრე, ეგრე! სონა!.. ზირ-დაზირ წყალში... გაწითლებულ... მარად-მყოფილი...! ხა, ხა, ხა!..

(შემოდის ხარმაცად შაქრო.)

ილიკო. თუ ემაწვილო, დავკვარა წამოსვლა?

შაქრო (უგულოდ) თუ. დამეხარა.

ილიკო. ერთი მითხარ, შენ რა არ გეხარება?..

შაქრო. ორი ჭაჭყინის გულისთვის სწორედ თუ ვერს ვეთრევალი!

ილიკო. ნეტა ვინცაღე, რა გაკეთე შინ ჯადო-მით!.. იმიტომაც ძლივს დაატრევი მაგ ფეხებს! მადი ერთი ხელთ ატყა და ამ აბგაში ჩავსო... (მაროს გასახედავს) ცივი თევზებთან... ხა, ხა, ხა!..

მარო. გეუფავს მისხარად!..

ვასო. სონამ ზირთაბა მამცა...

ილიკო (გააწყვეტინებს ცბიერად, გაკვირვებულ) ზირთაბა მოგცა?... (ყველანი იცინიან. სონა გაფითლდება)

ვასო. მოიცა!.. ზირთაბა მომცა მეც გამოგვევითო

ილიკო. (ღრეკით) ვინა, ვინა?... (მივა საჩქაროდ სონასთან, ერთ ბალიშს მარჯვენა მხარში ამოუღებს, მეროვს მარცხენაში, მუხლებზედ მუთაქას დაუღებს, მუთაქაზედ წიგნს და ხელებს გულზედ დაუკრებავს) ესეა ერთი ბოძიე ნიკაშ ქვეშ და მოჩხა...

აი ამის სქემე!.. (ყველანი იცინიან: ღიმილით ემორჩილება ილიკოს ხუმრობას) ჩვილი ბავშვივით კისერი ვერ დაუმაგრება და ოც ვერს გაიფის?... (უცებ აიღებს მუთაქიდან წიგნს და წრფელის გულით ისვრის იატაკზედ) აი მე რას ვუხამდი შენს წიგნებს!

შაქრო. (წიგნს იღებს) წიგნი მეტის ზატივის-ცემის დირსია!

ილიკო. დახა, არა ეველას ხელში!

სონა. (უძლორად იღიმება) რატომ?

ილიკო. იმიტომ, რომ, მაკალითად, შენ ესწავინი საშხამავად გადაიქციე!

შაქრო. (ჯიბეში ხელები ჩაულაგებია და დაღის) ახალი ზე-შესედულობა!

ილიკო. დარია. ჩემო ბატონო! თქვენის ზირთა რომ მოელმა ვერთამ დამცინოს, მანც ვიტყვი, რომ წიგნის კითხვას მიზანი დაუკარგეს... თვით კითხვის ზრატესი გადაიქციეს მიზნად! ეველა დარდავს... სონა, მე შენზედ არა ვლაპარაკობ... დახა, ეველა დარდავს, განსაკუთრებით უსაქმურ ქალებს, ერთი მტკიცე ჩვეულება, დახა ჩვეულება და არა შეგნებული მოთხოვნა, გამოუტანია სასწავლებლიდან—კითხვის ქავილი!.. სხედან და დილით სდამომდე რეტისისხამენ ამ ჩვეულებით, ლითთებენ, როგორც ჩვენ დვინით და ზაზირთით.

6. შიუკაშვილი.

(შემდეგი იქნება)

* * *

რამ დავადანა, სამშობლოვ,
თავი რად ხავიღუნის?
მერწმუნე, შენი ზავბედი
არვისგან დასწუნის.

ოდესღაც ჯიდა თავს გეგა
ამაყად ეელ მოღერებულს,
ქვდა-ვი გსედაეშუკაჭეულს,
დანგრეულს, განადგურებულს.

ოდესღაც შენს მთაველს
ქართული ურმულს შედროდა,

შენ გადივარ, მშობლო,
და გულით შენთვის ძებნობა.

მისში ისმობდა გმირობა,
ტროფობა ადრისი, ჩივილი...
დღეს ამ ხმის ნაცვლად გასმის
ტურა — შელათა კივილი.

შვილი გაზარდებით ძველად
მხნე და მამაცი გმირები?
ჭკვიანნი, მსწრაფნი, ღამისნი
სანატრელნი და ძვირები?!

შენს მკერდ ღვინოვანი გმირები
ძუძუს გვლუჯავენ კბილებით...
მიკვირს რატომ არ ამყოფ
ასეთი კარგის შვილებით?!

გაბენს, გტკივა, გტანჯავს — შენ სდუმხარ
ვერ ბედავ ხმის ამოღებას.
შენგან ნადენი სისხლით კი
ურტხვი მხრებს, გულმკერდს იღებავს,

ოდესღაც ურიტხვ მტერთა მძლე
დღეს ჰირქვე დაგტეს „მდილებმა,“
მიტომ რომ გაგტეს, გაგუიღეს,
ლაფი დაგასხეს შვილებმა.

ერთ დრთს ერეკლე ქარივით
დასტქერდა იმერ-ამიერს;
ესლა-კი შენი გმირები
ვის უმღერო მრავალ-ჟამიერს?!

ხან ვინ გპატრონობს, ხან ვინა,
ევაგ-ფორანთ გახდი წილია;
შოთას კართმევენ დიდებულს,
გულზედ დაგაკლეს ილია.

იკითხავ-სად არს ერთობა
შენს შვილთა სურვილ-ნებათა?
ერთ-სული ორად გაიყო:
დიდად და ჰატარებათა.

დიდი ის ხდება, ვინც შენ გგობს
გატკემს, გაგვიდის ფულზედა,
ვინც სხვის ბრძანებით მისაგ ძმას
მშობელს დაგაკლავს გულზედა.

ჰატარები კი ჩვენ შეგჩნით-
არა რის მქანნი მტარენი,
ველარას ვბედავთ, დავდუმდით
მტრისგან განგამიერნი.

ენას ისარი გაგვირქეს,
სულს კლიტე აძვეს მაკარი,
მაგრამ დაკოდილს ჩვენს გულში
ღიაა შენთვის ტახარი.

მხოლოდ ეს შეგვჩნა შენს ერთგულთ:
გვიეფარხარ დედაშვილურად
და ვფიცავთ — თუ მტერს ვერ ვძლიეთ,
სულს მაინც დაგვლეოთ გმირურად.

არავინ.

ნუსკალ ხანი

ისტორიული მოთხრობა.

(გუძღვნი ძმებს კოტეს და მიტროს).

გულ და თვალ წარმტაცი იყი დიადი ღამის
ბუნება, მაგრამ გიორგის გულს არ ესმოდა რა. მისი
გული, მთელი არსება ერთი და იგივე საშინელი
ცეცხლით იყო ატანილი. ეს ცეცხლი უზომოდა მას
თვალ-ყურს და ერთი და იგივე გესლით და ნაღვლით
მდულარე ბნელ ჯოჯოხეთს უყენებდა წინ. კარგად
რომ ამოვიდა მთვარე, გიორგიმ გამოადიფა ამხანაგი
და მგზავრები გაუდგნენ გზას.

X.

მგემ ის იყო ამოჰყო თავი და განფანტა ღამის
წყვილიადი, როდესაც ჩვენი მგზავრები შევიდნენ კა-
ხეთის სატახტო ქალაქ გრემში, თუმცა დალილილ-და-
ქანცულნი იყვნენ მგზავრები, მაგრამ მაინც არ ზოგავ-
დნენ არც თავიანთ თავს და არც სიმშოლისაგან ფერ-
დებ ჩაცვინულ და ოფლში გაწურულ ცხენებს, რომ
რაც შეიძლება ადრე მისულიყვნენ სასახლეში. ცხე-
ნების ნალის ჩქამი ახმაურებდა ახლად გამოღვიძე-
ბულ ვიწრო და მიხრილ-მოხრილ ქუჩებს. მივიდნენ
მგზავრები სასახლის გალავნის კარებთან თუ არა,
დარაჯებს სთხოვეს, რომ შეეშოთ მეფესთან. დარა-
ჯებმა იუცხოვეს, — ხომ არ გაგიყებულხართ, რა დროს
მეფეა! ცხვირის აშვერით უთხრა თუშებს ერთმა და-
რაჯთაგანმა, რომელიც ძლივს აქყეტდა უძილობისა-
გან ჩასისხლიანებულ თვალებს.

მძიმე საქმე გვაქვს მეფესთან. აუსხნა დარაჯებს
ითაბანულომა, ყოველი წლთი ჩვენთვის ძვირფასია.

მერე რა ისეთი მძიმე საქმე გავქვთ მეფესთან,
არ შეიძლება ერთი ჩვენც შევიტყოთ? დაცინვის კი-
ლოთი ჰკითხა მეორე დარაჯმა, რა ახელ-ჩახედა მგზავ-
რებს და მათ დაოფლიანებულ ცხენებს.

რა უნეი საქმეა, ოხერო, თუ რა საქმე გვაქვს
მეფესთან! მოუთმენლად შეჰყვირა ბრაზმორულმა
გიორგიმ — შენ შეგვიშვი მეფესთან და შემდეგ

Handwritten notes:
ქვემოთადაც
თუ
მ. შვილი-შვილი

ჩვენც იცით... — ბიქოს — გესლიანათ გაიცინა დარაჯმა, ცხარობს კიდევ ეს ბრიყვი თუში. — რას ცხარობ და ან რას ყვირი აქ, შვილოსან, არ შეგვიძლიან და არც შეგიშვებთ, მოარჩა და ვათავდა, ააჰა... .

ეე, თუშო, ქვიანად იყავ, აქ ნუ ჰყვირი. თორემ ღვთის წყალობა მაქვს, მალე ჩავაწყვეტინო ხმა... დაემუქრა მესამე დარაჯი.

ამ უკანმსკნელ დარაჯის სიტყვებმა მთლად აანთო ომალოვლი. მეტის ბრაზებისაგან კანკალმა აიტაცა და შხად იყო კიდევ, რომ თავ დაიწყებულ მივარდნოდა თავხედ დარაჯს, ითაბანულმა შეაჩერა.

ძმაო, ტკბილად მიუბრუნდა დარაჯებს ითაბანული — თქვენ გავვიღეთ კარები, შეგვიშვით და, თუ მეფე განრისხდება, ჩვენი კისერი იყოს.

ბიქო, მანდ რა ხმაურობა გაქვთ, ვის ეჩხუბებით?!. გაისმა ამ დროს კარების შიგნიდან ხმა.

თუშები არიან, ბატონო, უპასუხა ერთმა დარაჯთაგანმა.

მერე რა უნდათ?

მეფის ნახვა უნდათ, ბატონო, მძიმე საქმე გვაქვსო, პასუხი აღარა იყო რა შიგნიდან. გააარა რამდენიმე ხანმა. ითაბანული და გიორგი პასუხის ლოდინში მოუთმენლად წინ და უკან დაიარებოდნენ. მზე კარგა ამოვიდა. აჰა გაისმა გალავნის რკინის კარების რახუნია. გამოვიდა შუა ხნის კაცი, რომლის მდიდარი ტანისამოსი და იარაღის კაზმულობა ამტკიცებდა, რომ მალალ წოდებას უნდა კუთვნილიყო.

აბა სად არიან თუშები, მოვიდნენ! უბრძანა დარაჯებს გამოსულმა..

თუშები შევიდნენ გალავანში.

თუშები წარუდგინეს მეფე ლევანს, იმ სახელოვან კახეთის მეფეს, რომელმაც თავს ზარი დასცა კახეთის მოსაზღვრე თათრებს და მათ ხანებს, რომელმაც დაიმორჩილა დიდოები და ალაგმა ლეკები. ლევანის ხანგრძლივი მეფობის დროს კახეთი აშენდა და აყვავდა, ვერაგი და გაუმადლარი მისი მტერი ველარას ბედავდა მის წინააღმდეგ. ველარ აწიოკებდა და ველარ აყენებდა სისხლის რუებს.., ველარ მიჰყავდა ათასობით ტყვეები. ლევანის მეფობის დროს ყოველი კახელი უშიშრად ჰგრძნობდა თავის თავს, ხარობდა თავის მამა-პაპის კერასთან, თავის ცოლ-შვილთან, თავისუფლად. უშიშრად გაჰქონდა თავის გუთანი გუთნის დედას მინდორში, გაჰყვანდა საქონელი საძოვრად ღამის მეხრეს და მეცხვარეც ატარებდა და აკვნესებდა თავის განუყრელ მეგობარ-სალამურს ზურმუხტად ამწვანებულ მთის კალთებზე გაშლილ ცხვარში...

— რამ ჩამოგიყვანათ, ჩემო თუშებო, ამ დროს მთიდან ბარში? მიუბრუნდა თუშების დესპანებს მეფე.

— გაქირვებამ, მეფევე, უპასუხა ითაბანულმა, — თუ არ გაქირვება, ჩვენ აქ რა გვინდოდა ეხლა ამ უდროო დროს.

— ავარიის ხანი შემოგვესია უთვალავი ჯარით, აუწყა მეფეს ითაბანულმა რამდენიმე სიჩუმის შემდეგ, — და როგორც მძინვარი მგელი, დანავარდობს თუშეთში. თითქმის ნახევარი თუშეთი მიწასთან გაასწორა, აშენებული, სიცოცხლით აღსავსე სოფლები ნანგრევად აქცია და მცხოვრებლების სისხლით მორწყა. მცხოვრებნი გაწყდნენ ზოგი უთანასწორო ბრძოლაში და ზოგნიც ცეცხლის ალში. დანარჩენები შეხიზუნლი არიან გადარჩენილ ციხე-სიმაგრეებში და დღეს თუ ხვალ იმათაც მოელით ის, რაც მოველინა მათ თანამოძმეებს. მოგვეშველე, მეფევე, დაასრულა დესპანმა, — თუ არა სუ ერთიანად გავწყდებით შენი „ნაუნჯრი ყმანი თუშები“. ებრძოლებთ, სანამ პირში სული გვიდგა და მტერს-კი ქედს არ მოუხრათ!..

მეფე სდუმდა. ითაბანულის მოხსენების დროს მისი გაშლილი ნაოჭიანი შუბლი ხან მოიქუშებოდა და ხან ისევ გაიხსნებოდა.

— რამდენი ჯარი დაგქირვებთ? ჰკითხა თუშებს მეფემ.

— ათასი კაცი გვიბოძეთ, სთხოვა ითაბანულმა, — ფშავ-ხევსურებთანაც კაცი გავზავნეთ, ისინიც მოგვეშველებიან და მაშინ, იმედია, ღირსეულად გაუმასპინძლებით დაღესტნის მბრძანებელს. მხოლოდ, დაასრულა დესპანმა, — დაემურენით, მეფეო, თუ შაბათის გასათენებლად არ მოგვეშველენით თუშებს, თუშეთი დაილუპება.

— კარგი, სთქვა მეფემ. სამი დღე მოიცადეთ აქ, ჯარს შეგკრებავ და გახვალთ. სახლთაუხუცესს უბრძანა მეფემ სასახლის ერთ-ერთ სახლში შეენახათ თუშები და პატივი არ მოეკლოთ.

XII

გათენდა ხუთშაბათი. მარიამობის მზე უხვად აფრქვევდა სხივებს გვალვისაგან გადაწყვარ კახეთს. თუშეთისათვის სალაშქროდ მომზადებული ათასი მხედარი ელოდა მეფე ლევანის ბრძანებას. შუა დღე იქნებოდა, როდესაც მეფე გამოვიდა ჯართან თავის ბრწყინვალე ამალით, რომელსაც შეადგენდა კახეთის წარჩინებული თავადნი. მეფე მისვალმა ჯარს.

— გაუმარჯოს ჩვენ დიდებულ მეფე ლევანს!.. იგრილა მთელმა მხედრობამ. მეფე წარსდგა ჯარის წინ. ხმაურობა შესწყდა. სმენად გარდაქცეულ ყოველ მეომარს მეფისკენ ეჭირა თვალი.

ქართველებო! მიჰმართა მეფემ ჯარს, — ავარიის ხანი ნუცალი უთვალავ დიდო — ლეკით შეჰსვეია თუშეთს. მიუხვდი ხანს. მას უნდა დაიმორჩილოს ეს მამაცი ჩვენი ხალხი და მით გაიღოს თავისუფალი გზა

იმ მხრიდან კახეთისაკენ. შემდეგ, თუ მიადწევს რასაკვირველია, საწადელს, თარეშობით სურს აგვიკლოს. თუშებს გამოუგზავნიათ ჩემთან ორი კაცი, რათა მივაშველო ჯარი. აი ამისათვის მოგიხმეთ, რომ გაგზავნოთ თუშეთში. დღესვე გახვალთკარგა სისწრაფით, რომ შაბათის გასათენებლად უექველად თავს ზარი დაჰსცეთ ლეკებს. აბა თქვენ იცით და თქვენმა ვაჟაკობამ.

დიდებულო, მეფევ, მოწიწებით მიუბრუნდა ამ დროს მეფეს სატუსალოს ზედამხედველი, — ანდერაზ საგინაშვილი ცრემლით გემუდარებათ, რომ თქვენი ნახვის ნება მისცეთ.

მერე რათ უნდა ჩემი ნახვა საგინაშვილს?!.. სასტიკის კილოთი ჰკითხა მეფემ და მისი წარბები შეიქმუხვნენ.

რა მოგახსენოთ, დიდებულო მეფევ, მიუგო ზედამხედველმა, — მას აქეთ, რაც გაიგო, რომ თუშეთში ჯარსა ჰგზავნით ლეკების წინააღმდეგ, გემუდარება, რომ ვიშუამდგომლო, ერთი თვალთ ვნახო მეფე და შემდეგ თუნდა ჩამომახრჩოსო, ამბობს საცოდავი ტუსალი.

— მოიყვანეთ, უბძანა მეფემ

რამდენიმე ხნის შემდეგ მოიყვანეს ტუსალი და წარუდგინეს მეფეს.

თუმცა შუახნის არ იყო ანდერაზ საგინაშვილი, მაგრამ ხუთი წლის ტუსალობამ თავისი დალი მაინც დაასო. ფერ მიხდილი, ლოყებ ჩაკვივნილი, გამხმარი მისი სახე და მასთან ნაოჭებად გადაქცეული შუბლი, შეკუმშული წარბები უმტკიცებდნენ თუ რა სულის კვეთება, გაუძლებელი ცეცხლი, გუსლი და ნალველი ჰქეჯნიდა ამ კაცს. მაგრამ არწივისებურ თვლებში ჯერ არ ჩამქრალიყო კიდევ ცეცხლი, კიდევ გამოიხატებოდა სულის სიძლიერე, სიმტკიცე და მასთან ძალგულოვნობა. ამასთან ახლავანი, წარმოსადგი — ყველა ეს უმტკიცებდა, რომ ანდერაზ საგინაშვილი იყო ნამდვილი შვილი „გმიორი კახეთისა“.

დიდი დანაშაულობა მიუძღოდა ანდერაზ საგინაშვილს მეფის და სამშობლოს წინაშე.

აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ საზოგადოდ, ძლიერ ცოტად იყვნენ გამსჭვალულნი საქართველოს თავადნი სამშობლოსადმი სიყვარულით. ეს იყო დიდი უბედურება საქართველოსი და ამან მოულოკიდევ მას ბოლო. ქართველ თავადს ამოქმედებდა უფრო პირადი ინტერესი, ჰქონდა მხედველობაში უფრო თავის კეთილდღეობა, ბედნიერება, მეკივიყო და სხვა ჩემ გარეშე თუნდა ქვა-ქვაზე აღარ დარჩეს, — აი დევიზი მომეტებულ ქართველ თავადისა. ამით აიხსნება ის ხშირი მოვლენა საქართველოს ისტორიაში, რომ თავადები ისე იღვილად ჰღალატობდნენ თავიანთ სამშობლოს, თავიანთ რჯულს.

ცოტა რამე მეტი პატივი ან ფულით, ან დედულ-მამულით, ან თანამდებობით რომ აღეთქვათ საქართველოს მტრებს — სპარსელ-ოსმალოს, ან უმნიშვნელო რამ უსიამოვნება მოსვლოდათ მეფესთან, თავადი დაუყონებლივ გადუღებოდა თავის სამშობლოს, თავის რჯულს, თავის დედ-მამას და თავის ძმებს. ამის მაგალითები ბევრია ჩვენ ისტორიაში.

ამითვე აიხსნება ჩვენი თავადების ერთერთ შორის განუწყვეტელი შური და მტრობა, ერთი-ერთმანეთზე თავს დასხმა, აკლება და ხოცვა-ჟლეტა. ამას ჩადიოდნენ მაშინაც-კი, როდესაც მძლავრი მტერი თავს ადგა მათ სამშობლოს ხმალ ამოწვედნელი, პირიქით ამ დროს მტრის შემოსევა უხაროდა კიდევ თავის მეტოქე თავადისაგან დაძარცვებულ თავადს. შეურაცხყოფილი თავადი მაშინვე გადავიდოდა მტრის ბანაკში, დაუკრავდა თავს მის წინამძღორს, გამოიცვლიდა რჯულს და თვითონ წამოუძღვებოდა მტრის ჯარს. მოდიოდა და თან მოჰქონდა სისხლი და ცეცხლი. შებრალება არ იცოდა, არ ესმოდა ვერაგ, სისხლით გაუმძღარ გულს. ისევ უფრო ოსმალ-სპარს და ლეკების შორის მოიპოვებოდა სათნოება, ვიდრე მოლაღატე თავადის გულში. მეფე რაც უფრო ქუთით და ხასიათით სუსტი გამოდგებოდა, იმდენად უხაროდათ თავადებს. მაშინ ხომ მათ თავხედობას, ვერაგობას და მხეცურ გაუმძღრობას საზღვარი არა ჰქონდა. ყოველი მათგანი, როგორც დამოუკიდებელი „ბატონი“ ჩაიკეტებოდა თავის ციხე-გალავანში და სხვა თავის თანამოძმის, სამშობლოს რამე უბედურობა ჩალოდ არ მიაჩნდა...

მაგრამ სულ რომ აშნარი ყოფილიყვნენ თავადები, მაშინ ხომ საქართველო ვერ შეინახავდა იმოდენ ხანს თავის თავს, თავის არსებობას, ვერ გაუმკლავდებოდა იმ აუარ გარშემორტყმულ მძლავრ მტერს, რომელიც ისე აწვებოდა მას, როგორც ქართველისაგან გაშმაგებული ზღვა აწვება პატარა, მაგრამ სალიკლდოვან კუნძულს. როგორც ბნელი ღამეში ღრუბლებით შემოსილ ცაში აქა-იქ გამოჩნდება ხოლმე თითო ორ-ორი ბრჭყვინავი ვარსკვლავი და თავის სინათლით უნათებს გზას გზა არეულ მგზავრს, ისე საქართველოშიც იმ უბედურ დროს გამოდიოდნენ თითო ორ-ორი მამულის შვილნი, რომელიც თავს უღვიოდათ გულში სამშობლოსადმი სიყვარულის ცეცხლი, რომელნიც მიუხედავად იმისა, რომ მთელი ის დაცემული და გახრწნილი გაფუჭებული დრო მათ წინააღმდეგ მოქმედობდა, — მაინც იბრძოდნენ გულდაგულ მთელ თავის სიცოცხლეში საყვარელ მამულის საბედნიეროდ, საკეთილდღეოდ და თავსაც ზედ სწირავდნენ. ქვეყნის უბედურობაში, აშნარი გვაძებს სრულებით არ ახსოვთ, არ აგონდებათ თავიანთ თავი, თავიანთი სისცოხლე. ისინი მთელი

თავიანთი არსებით, სულითა და გულით გატაცებულნი არიან მხოლოდ იმ ფიქრით, რომ როგორმე უშველონ თავის დაზარებულ ერს, თავის სამშობლოს. დიად, ამნაირი პატიოსანი დიდბუნებოვანი გვაშები რომ არ ჰყოლოდა მრავალჯერ ტანჯულ პატარა საქართველოს, აქამდისინ ნატამალიც არ დარჩებოდა მისი ეროვნული არსებობიდან, აღიფხვრებოდა დედამიწის ზურგიდან...

ივ. ბუქურაული.

(შემდეგი აქნება)

მოკლეს მიმოხილვას ქართულ მწერლობისა უძველეს დროიდან.

დამოუკიდებელი ან ოპორს ხანა.

შოთა რუსთაველი

„ვეფხვის ტყაოსნის“ საზოგადო, მსოფლიო მნიშვნელობა.

XV

ნამდვილი, ნიჭით და შემოქმედების ძალით მაღლიდან დაჯილდოებული, პოეტი შეგნებულად ან ინტუიციით იგებს და ეცნობა ცხოვრებას და მის რთულ და მრავალ-ფეროვან მოვლენებს და კითხვებს. უკვირდება, ასწონ-დასწონის წარსულ-გაგონილს, ნაგრძობ-ნაოცნებებს და განიცდის სულიერ, შინაგან შემოქმედებას. როგორც შედეგი ასეთ შინაგან შრომისა (ასეთი შრომა შეუგნებლად სწარმოებს), დგება პოეტისათვის ისეთი დრო, მომენტი, როდესაც მისი გონება ცხადად შეიგნებს იდეას, გრძნობა—იშვიათის ძალით ითვისებს ყოველივე მშვენიერებას, ხსოვნა—მსწრაფლად იგონებს ყოველივე წვრილმანსაც კი, რომელიც აუცილებლად საჭიროა ხელოვნურ სახის შესაქმნელად, ფანტაზია—ადვილად აერთიანებს ამ წვრილანებს ცოცხალ სახეში ასეთ მომენტს ეძახიან შთაგონებას. შთაგონებითი შექმნა-შემოქმედება იმას კი არ ნიშნავს, რომ ვითომც პოეტ ხელოვანი უტბად, მოულოდნელად, ზე-შთაბერვით (როგორც ბევრს ჰგონია) ჰქმნის თვის ნაწარმოებს. პირიქით მძიმე და ხანგრძლივი შინაგანი (შეიძლება შეუგნებელიც, განცდა-მუშაობა წინ უძღვის ყოველივე შთაგონებას და მისგან გამოწვეულ შემოქმედებას პოეტი, სანამ ხორცს შეასხამდეს რომელიმე იდეას, გრძნობას, ხშირად ჰგოდებს, გშინავს, განიცდის გამოურკვეველ მწუხარება-ტანჯვას; ხანდისხან სიამოვნება სიამესაც. პროცესი ნამდვილ შექმნა-შემოქმედებისა წააგავს ხშირად მშობიარე დედის მდგომარეობას.—ეს მომენტი მძიმეა, ჭირ-ვარამიანი, კენესა-ვაების გმო-

მწვევლი, ბევრჯერ უნაყოფო, მაგრამ ამავე დროს წმინდა, ღრმა აზრიანი, მისტიკური და შემდეგ შვება-დაწყნარების მომგვრელი.

ასეთის სულის კვებით და შრომით მოპოებული მასალა პოეტმა უნდა მოახმაროს კეთილის, ქეშმარიტების და მშვენიერების იდეათა განხორციელება-გამოსახვას. შოთას ასეთი აზრ—შეხედულება ქეშმარიტ შემოქმედების ერთს უმთავრეს სვისებაზე შესანიშნავად მოწყვეტილად, ლაკონიკურად, მაგრამ ძლიერად და ღრმად, აქვს გამოთქმული შემდეგ სიტყვებში: «ჰხამს მეოვექსე ნაჭირვებსა მისა ცუდად არ აბრკვებოდეს».

მხოლოდ გენიოსს ძალუძს ასე ერთის კალმის მოსმით და მდაბიურად ღრმა აზრის გამოხატვა!

არიან უმთავრესად ორნაირი ჯურის ნიჭიერი და ნამდვილი პოეტები. შემოქმედება პირველ ჯურის მწერალ-პოეტებისა მრავალ-მხრივია. გარეგანი ფორმა მათის ნაწარმოებისა მრავალგვარია: რომანი და მოთხრობა, ბალადა და დრამა, სიმღერა და ელეგია—მათ ერთნაირად ემარჯვებათ. ასევე მრავალ ფეროვანია მათი პოეზია შინაარსითაც: მხიარულება და მწუხარება, სიყვარული და იმედის გაცრუება, მეგობრობა და „მარტოობა, ობლობა სულისა“, წმინდა რწმენა და მტანჯავი იქვიანობა; ყვედრება და უკმაყოფილება ცხოვრებით; მეორეს მხრით კი—«სიამენი სოფლისა»—აი მოტავი მათის პოეზიისა. —სწორედ ამისათვის ამ პოეტების ნაწარმოებნი საუკეთესო მატთანა, საინტერესო ავტობიოგრაფია მათის სულის კვებითსა, მისწრაფებისა, რწმენა-შეხედულობისა.

მათი აზრ—გრძნობა დაუდევარი და მოუსვენარია და ერთ განსაზღვრულ კალაპოტში ვერ თავსდება. როგორც ღრმად მგრძნობნი, მოძრავნი და ცოცხალნი, — ისინი მუხლს ვერ მოიყრიან ერთს რომელსამე პიროვნობის და ავტორიტეტის წინაშე. შემოფარგულად, განსაზღვრულად, გადუხვევლად მათ შემოქმედება არ შეუძლიანთ. როგორც პუშკინი ამბობს, «они гонятся за жизнью, воскресают в ней каждый мигъ и на каждый призывный звукъ ея отвѣчаютъ отзывною пѣснью».

როგორც სარკე, ასეთი პოეტები აღბეჭდავენ თვის სულში ყოველივე ცხოვრების მოვლენას; როგორც გამომახილი, ისინი გამოეხმაურებიან ყოველივე საჭირ-ბოროტო საკითხს...

მათი პოეზია ფართეა და წააგავს დიდს და მრავალ-წყლიან მდინარეს, რომელიც ლაღად მოაგორებს თავის ტალღებს, ხშირად გადასცდება თვის ნაპირებს ადიდების დროს, რწყამს ირგვლივ არემარეს, რადგანაც არ არის მომწყვედელი მაღალს და ღრმა კალაპოტში.

ასეთია, მაგალითად, პოეზია ჰუშკინისა. როდესაც ჩვენ ვკითხულობთ მის ნაწარმოებს. თვალწინ გვეხატება სხვა და სხვა ხალხი, ეპოქა და განვიცდით მრავალგვარ გრძნობას. ეგვიპტე კლეოპატრის ღრმისა, ანტიკური ქვეყანა თვისი ბრწყინვალე ღმერთებით, შუა საუკუნის რაინდული გერმანია, ისპანია თვისი ლეგენდებით და განცხრომით და ბოლოს რუსეთი მთელის თვისის სივრცე-სივრცით — ყოველივე ეს შეადგენს საგანს მისი პოეტურის შთაგონებისას. განსაკვირვებელი მრავალ-ფეროვანი არიან მისი ტიპებიც, უბრალო, ოცნებიანი ტატიანა, მეწისქვილე და მისი ქალიშვილი, პეტრე დიდი და პიმენი, მარია ივანოვნა და საველიჩი, მოცარტი და სოლიერე, ბარონი და ეგვენი, მაზეპა და კოჩუბეი და სხვა და სხვა — აი მისი უთვალავი ტიპების წარმომადგენელი.

მაგრამ რამდენადაც პუშკინი მრავალმხრივია, იმდენად ღრმა და სწორ მიმართულების არ არის. ამაშია მისი და მისდაგვარ მწერლების ღირსება-ნაკლულეფანება.

მეორე ჯგურის პოეტები და მათი პოეზია სულ სხვა ხასიათის და მიმართულებისაა. მათი შემოქმედება ღრმა, პირიანი და უცვლელია. რომელიმე ერთი გრძნობა-იდეა გამხდარა ლეიბ-მოტივად ყველა მათ ნაწარმოებისა და იმორჩილებს მათს ფანტაზიას. განსაკვირვებელის დაქინებით ერთ მხრისკენ არის მიმართული მათი შემოქმედებითი ძალა. ასეთი თვისება-ხასიათი, რასაკვირველია, ნიშანია პოეტის ნიჭის სიღრმავისა, მაგრამ ამავე ღრმს მაჩვენებელია მის შემოქმედების ერთმხრივობისა. ასეთია პოეზია ბაირონისა, ყუკოვსკისა, ლერმონტოვისა და სხვა...

მთელი სიმბატია რუსთაველისა ამგვარ პოეტებისაკენ არის მიმართული. შოთა პოეტის უპირველეს ღირსებად სთვლის მისი იდეა-გრძნობათა უცვლელობას, სიღრმავს, თითქმის მარადისობას. ერთი გადაჭრილი იდეალი, ერთი სათაყვანებელი სახე; ამ სათაყვანებელ სახის მრავალ-ფეროვანი შემოქმედება — აი, შოთას აზრით, უმთავრესი თვისება ნამდვილის პოეტისა. ოღონდ კი ასეთი მუხლომყრა ერთ რომელიმე საგნის წინ არ უნდა გადაიქცეს უბრალო, პირადი და ეგოისტურ „ქებათა-ქებათ“. ყოველივე მისი „ქება“, «შემოქმედება» და „აშოქობა“ პოეტურს ფორმაში უნდა იყოს გამოსახული: პოეტი უნდა «ხელოვნობდეს». და ნამდვილი «ხელოვნება» კი იმ პოეტს შეუძლიან, ვისაც ტკბილ-ხმოვანი, „მუსიკალური“ ენა აქვს...

„ხამს მელექსე ნაქირვებსა მისსა ცუდად არ აბრკვობდეს, ერთი უჩნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე აშოქობდეს, ყოველსა მისვითს ჰხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს“.

ასეთს გადაჭრილ შეხედულობას პოეტზე და პოეზიაზე შესაძლოა დიდი გავლენა ჰქონოდეს პირადად რუსთაველის შემოქმედებაზე, ვინ იცის შეიძლება ის ნიჭის დახურდავებად სთვლიდა, როცა პოეტ-მწერლები მრავალგვარ აზრ-იდეა, საკითხ-გრძნობის განხორციელებას ჰკიდებდნენ ხელს და გარეგან ფორმად მათი გამოხატვისა სხვა და სხვა გვარის ნაწარმოებს მიმართავდნენ: ღრამას, ოდას, სატირას, ეპოპეას და სხვ. შეიძლება ამით აიხსნებოდეს ის ჩვენთვის აუხსნელი და გაუგებარი მოვლენა, რომ შოთას — ამ ქვეყანის ბუმბერაზს და ხელოვნების შეუდარებელს ქურუმს — „ვეფხისტყაოსნის“ მეტი არაფერი არ გადმოუცია სამემკვიდროდ თანამემამულეთათვის. „შეიძლება ბევრი რამ შექმნა შოთამ სხვაც, მაგრამ დროთა ბრუნვაში დაიკარგა“, იტყვის ვინმე. ჩვენ კი გვგონია, — ვიღებთ რა მხედველობაში რუსთაველის ღრმა რწმენას პოეტის ღირსება-ნაკლულეფანებაზე, — რომ მას მეორე, მით უმეტეს, მესამე, მეოთხე იმისთანა გენიოსურ ნაწარმოების შექმნა, როგორც „ვეფხისტყაოსნისა“, არც კი შეეძლო. რუსთაველმა თვის პოემაში ჩააქსოვა მთელი თვისი მაღალ გრძნობიერე სული და გული, გააბნია მასში უთვალავი, მშვენიერის ფორმით შემკულ-შეკავშული, აზრ-შეხედულობა, მიუწოდმელის სიღრმე-სინარჩარით დაგვისურათა ღვთაებრივი ძალა სიყვარულისა და ჰემმარტ მეგობრობისა და სათაყვანებელ ღმერთად დასვა მშვენიერს კვარტეტზე ის, ვინც იყო მისი „სიკოცხლე“: მას, მხოლოდ მას, სცემს პოეტი თაყვანს; მხოლოდ მისთვის „მუსიკობს“ მისი ენა; მხოლოდ მისი წყალობით „ხელოვნობს“ პოეტის ნიჭი. ასეთი მუდმივი და უცვლელი ხოტბა-თაყვანისცემა რუსთაველს «მიაჩნია დიდად სახელად».

შოთა ამბობს: „მას ვაქებ ვინცა მიქია“. ეს ლოგიკური შედეგია მის რწმენა-შეხედულობისა. და მართლაც სარწმუნოა ჰიპოტეზა ბ. მარტისა, რომელიც ჩახრუხადეს და რუსთაველს ერთი და იგივე პირად სთვლის: საგანი მათის შესხმა-დიდებისა ერთი და იგივეა — ბრწყინვალე სახე-პიროვნება თამარისა.

იპ. ვართავაძე.

ი ნ ე ი ლ ო თ ი ა ყ ო თ ა-ყ ხ ო ე რ ე მ ა

((ეთნოგრაფიული წერილები))

3.

ნიხრობა და ძორწილი.

მეორე დღეს ვაყიანთსა მოდის დაკვეთილი ზურნა და იკრიბებიან ყველა ნათესავებ-ნაცნობები სასიძოსი და ჰენგები ანუ მაყარი-ქალები. ხაინგილოში კაც-მაყრების მაგიერ. ქალი-მაყრები იციან, რო-

მელთაც ჰენგებს ეძახიან. ამავე დროს დილიდანვე ეზოში გძლად გაშლილია ხორაგეულობიტ სავსე სუფრა და ყოველ წამსვლელ-წამოსვლელნი და სტუმრები ჰამა-შექცევაში არიან. როცა ყველა ნათესავები და ჰენგები თავს მოიყრიან, მაშინ მეზურნეები მეფის გამოსასვლელს დაუკრავენ და სამეფო გამოჰყავთ სახლიდან ნაბად-წამოსხმული და აქეთიქიდან მისდევენ ახალგაზდა ამხანაგები. ვაჟს გამოსვლისათანავე ეგებება დედა და ქალები, გარდა კაცებისა. დედა შემოახვევს სამეფოს კისერზედ წითელი ფერის მოსახვევს, დანარჩენი ქალები კი დევთეთრი ფერის მოსახვევებს.

ასე მოკაზმულს მეფეს მიიყვანენ და დასვამენ შუა სუფრაზედ. მეფე გარინდებული ზის, ხმას არ იღებს და ნაბადი ისე აქვს მობუნდული, რომ პირისახე არ უჩანს. ამ დროს მეფეს მართმევენ ტაბაკით ძღვენს. ნაზუქებს, თაფლს, ერბოს, თხილს, წაბლს, ღვინოს და სხვა და სხვა ტკბილეულობას და წინ დაუდგავენ მართმევენ ენგრეთვე **შახსაც**, რომელიც მრგვალის ფურისაგან შესდგება და ზედ დამაგრებულია ვაშლებ-აგებული შამფურსავით სამი ჯოხი, რომელით შეერთებულ წვერზედაც დიდი მსხალია ჩამოკიდებული.

როცა ყველა ამებს გაათავებენ და კარგად შენაყრდებიან, მაშინ ჰენგები წასასვლელად გაემზადებიან. ჰენგები ვაჟიანთ ნათესავი ახალგაზდა ქალებიარნი და ყველას ცალ-ცალკე ცხენები ჰყავთ მზად საპატარძლოსთან წასასვლელად. თვითველ ჰენგის თან მისდებს ფეხით ყმაწვილი კაცი, რომელიც **გამოტანებულებს** ეძახიან. გამოტანებულები შეიარაღებულნი არიან თოფებითა და დამბახებით. ჰენგების რიცხვი 20—50 აღის ხოლმე, რომელთაგანაც ერთს **ბაშ-ენგა** (უფროსი) ჰქვიან, ე. ი. უფროსი მყარი. ბაშ-ენგას ცხენს სავსე ხურჯინი ჰკიდია, რომლის ერთს თვალში ჩალაგებულაა საპატარძლოს ტანისამოსი ერთი ხელი და ქოშები, რომელიც უსათუოდ ვაჟის სახლიდან უნდა წაიღონ. ხურჯინის ამავე თვალშია მოთავსებული ქალის იმრათი, ანუ ვერცხლის სამკაული, მეორე თვალი კი ხორაგეულობით არის სავსე, ნ—7 ნაზუქით, დიდის სატვინეთი, უმი სამწვადე ხორცი, ერთი კუჭულა ღვინით და სხვით.

ყველანი რომ მზად იქნებიან, მეზურნეები საგზავროს დაუკრავენ, ჰენგები საჩქაროდ ცხენზედ შესხდებიან, ხოლო მეფე უკანვე სახლში იმალება. ამ დროს თოფს გაისვრიან და ყველანი ეზოდან გაიკრიფებიან და საპატარძლოსაკენ გაემართებიან. წინ მიდიან მეზურნეები, მერე მემაზონაგეები და გატანებულები, მემაზონაგეებს მხარზე გადებული აქვთ ხის დიდი შამფურები ზედ აგებული სამწვადე ხორცი, სატვინეთი და ქათმებით, უკან მისდევენ ცხენებით რიგ-რიგათ წეროებსავით ჩამწკრივებული ჰენგები, რომელთაც წინ მიუძღვის ბაშ-ენგა.

დინჯათ, აუჩქარებლივ, მიდის მაყრანის საპატარძლოსას. აი მიუახლოვდნენ კიდევ, მაგრამ დარვაზა (ალაყაფის კარები) მაგრად დაკეტილი და ჰხვდებათ, ხმაურობა არსით ისმის და მხოლოდ მაღალ ალატზედ გაკეთებული ხახვის თავი ან ძვალი ატყობინებს მაყრანებს, ვიდრე თოფს არ მოარტყავთ ხახვის თავს, სახლში არავენ შეგიშვებთო. გამოტანებულების მოვალეობაა მისი ჩამოგდება. თოფებით შეიარაღებული ჰენგების მხლებელი ახალგაზდები დაუწყებენ სროლას, თოფი თოფზედ ვარდება ლუკმა-ლუკმად ქცეული ხახვი, ან დამტვრეული ძვლის ნაქრები ჰაერში იფანტება, დარვაზის კარიც იღება.

ყველანი სიცილით და ჟივილ-ხივილით შედიან ეზოში, ცხენოსანი ენგები ჩამოწყრივდებიან, ზურნა სათამაშოს (ინგილოურად ბაშიზბოს) დაუკრავს. სახლის უფროსი ქალი თამაშობით გამოეგებება ჰენგებს, მას მიჰყვებიან სხვა ქალებიც. ჰენგები ამაყად გადმოსტკერიან ზვიდან მოთამაშეთ და ცხენებიდან ფეხს არ იცვლიან. სახლის უფროსს გამოთამაშება ნიშნავს ჰენგების მიპატიყებას და მიწვევას. როცა თამაშობას გაათავებენ, მაშინ სახლის უფროსი ქალი ხელის გაშლით მოიწვევს მათ და ეტყვის: „ჩამოთო“. ამ სიტყვის თქმისათანავე ყველა ჰენგები თვალის დახამხამებაზედ ცხენებიდან გადმოხტებიან და გამოტანებულებს ჩააბარებენ ცხენებზედ ზრუნვას.

ყველა ჰენგებს განსაკუთრებით მათთვის გაშლილს ეზოში ჯეჯიმებზედ დასაჯდომათ მიიწვევენ. თავში ჯდება ბაშ-ენგა, მას შემდეგ რიგ-რიგობიც ჩამოჯდებიან დანარჩენი ჰენგები, რომლებშიაც დანარჩენი სტუმრათ მოსულნი ქალები არ ერევიან. შემდეგ ჰენგებს ხელებს აბანინებენ და სუფრას უშლიან. იმმრთება უხვი სტუმრიანობა, მასპინძლები არაფერი იშურებენ, ლავაშებით და ხორაგეულობით სავსეა სუფრა, თაფლი, ერბო, ყველი, წვნიანი, სატვინე ხორცი და შემწვარი უხვათ მოდის სუფრაზედ. დაბოლოს მოაქვთ ხილი და ყველას თითო შამფურისთვის საკმარისს სამწვადე ხორცს აძლევენ.

ასეთსავე შექცევაში არიან მეორე მხარეს გამოტანებულები და სხვა ხტუმრები.

ჰენგების მოსვლის დროს საპატარძლო თავის ტოლ-ამხანაგებით ცალკე ოთახშია ჩაკეტილი და გარედ არ გამოდის. ამ დროისთვის საპატარძლოს ყველა მახლობელი ნათესავები მიირთმევენ ფლავს, რომელიც გამოსაშვიდობებელ გამასპინძლებასა ნიშნავს. ამავე დროს საპატარძლოსთან არის დადებული უცდის ტანისამოსის მოტანა. ბაშ-ენგა ხურჯინით მოტანილს საჯგირისწერო ტანისამოსს ჩააბარებს დადეს თუ არა მაშინვე შეუდგებიან ქალის მოართვას. ქალის მორთვაში დადეს ეხმარებიან დედმამანი ქალიშვილი და მორთავ-მოჰკაზმევენ, თუ არა საპა-

ტარძლოს, დადგე მაშინვე მოითხოვს თავის გასამრჯელოს უფროსი გამოტანებულთაგანი მოვალეა გადინადოს 1—2 მანეთამდის დადის სასარგებლოდ. როცა პატარძალი უკვე მზად არის მორთულ-მოკაშმული და დადგე უკვე თავისი გასამრჯელო მიიღო, მეზურნეები პატარძლის გამოსაყვანს უკრავენ. ოთახის კარები ნელად გაიღება და უფრო ნელადვე გამოიყვანენ საპატარძლოს. კახტად მორთულ მოკაშმულსა და მთელ ინგილოურ ვერცხლის იმართში გამოწყობილს საპატარძლოს წინიდან სახეზედ ჩამოფარებული აქვს გრძლად ქალადა, ისე რომ სრულიად არ უჩანს პირისახე. ნელად მუშისასვით მოიზღაზნება პატარძალი, რომელსაც აქეთ-იქიდან მხარს უქერენ ამხანაგი ქალები. გამოსცდება თუ არა კარებს პატარძალი, მაშინვე თოფს გაისვრიან და ყველა იქ მყოფ მხიარულობაში გართულ სტუმრების ყურადღება პატარძლისკენ მიიქცევა.

ჭენგები ფიცხლავ ფეხზედ სდგებიან, პატარძალს წინ შიპრობით (ცუკვით) მიუძღვიან ახალგაზდა ქალიშვილები. მიიყვანენ პატარძალს და კერძოთ მისთვის მომზადებულ ჰენგების შუაში ბალიშზედ დააყენებენ. ფეხზედ მდგომი ჰენგები რიგ-რიგობითი მესალმებიან საპატარძლოს, გადაპკოცნიან და მერე თავთავიანთს ადგილსავე ჯდებიან. მათ შემდეგ სტუმრათ მისული ახალგაზდა ქალიშვილები ამ რიგადვე მიესალმებიან, ყოველი მათგანი საჩუქრად მიაართმევს ბაღდადს, ან დადს ხელსახოცს, კისერზედ გადაჭკიდებენ და წინ ჩამოუთამაშებენ.

როცა ყველანი თამაშით გულს იჯერებენ, ზურნის ხმა სწყდება და ყველანი ხელახლივ სუფრას მიუსხდებიან და ჭამა-სმას განაგრძობენ. პატარძალიც ამ დროს ჯდება, მაგრამ პირზედ ქალადა ისევე აქვს ჩამოფარებული და არც ინძრევა და არც არაფერსა სჭამს.

ამ დროს ურემზედ უდებენ პატარძლის მზითევს, ჯეჯიმებს, ქვეშაგებს, სკივრს, კილობანს, აფთათას (სპილენძის თუგნს) და ლაგანს. ზედ მზითევეზედ სვამენ ორს პატარა ბიჭს—ქალის მახლობელ ნათესავეებს და, როცა ურემი დაძვრის, ზურნის კვრი-თა და თოფის სროლით უთავაზებენ გზას.

ურმის გაცილების შემდეგ, ნელის ნაბიჯით უკანვე სახლში შემოჰყავთ პატარძალი, დააყენებენ კორთესთან და ემშვიდობებიან დედა, დემა და მახლობელი ნათესავი ქალები გარდა კაცებისა. კაცებთან გამომშვიდობდება-კი მიღებული არ არის.

როცა საპატარძლო სახლში მშობლებსა და ნათესავეებს ემშვიდობება, ამ დროს ეზოში მორთულ-მოკაშმული ცხენი უცდის. პატარძლისთვის დამზადებული ცხენი უსათუოდ ულაყი უნდა იყვეს და მორთულია მირაზით, (აბრეშუმის ფერადის ძაფებით და ასეთისავე ფერადის ბურთებით აკუნძლოულს თოფს

წარმოადგენს) რომელიც რამდენიმე პირად აქვს ყელზედ შემოვლებული და კახტასურათებიანი ჯეჯიმის მშვეარი სალტები არტყია მუცელზედ. ცხენი აბარია ერთ გამოტანებულთაგანს, რომელსაც **ჯილვადარს** ეძახიან.

ბოლოს ნელის ნაბიჯით გამოყა საპატარძლო, უკან მისდევენ შინაურები, დიდი და პატარა, უკანასკნელად ემშვიდობებიან და გზას ულოცავენ. გამოტანებულები და ჰენგები აქეთ-იქიდან მისცივდებიან და შევლიან ცხენზედ შეჯდომას. ზოგი უზავნს უქერს, ზოგი მიწაზედ პირუტყულმა ქვასა ან სხვა რამეს უდგამს, რომ ადვილად შეჯდეს და სხვა ჰენგებიც ერთთავლის დახამხამებაზედ შეხტებიან ცხენებზედ, ზურნას დეურავს, თოფს გაისვრიან და ყველანი გზას გაუდგებიან. წინ მიდიან ჰენგები, ყველაზედ უკან პირზედ ჩამოფარებული მისდევთ საპატარძლო, რომელიც ცხენის ადვირიც უქირავს ჯილვადარს და წინ მიუძღვის. ჩვეულებათა აქვთ ზოგიერთ სოფლებში პატარძალს უკან ცხენზედ შემოუსვამენ ხოლომე პატარა ბიჭს, რომელიც პატარძლის მეგობარ ამხანაგად ითვლება და რომელსაც სამძმოს ეძახიან. ქალის სახლიდან ჰენგებს ემატებათ დადგე, რომელიც ცხენითვე მისდევთ, ქმარი დადესი და ერთი კაცი ქალის ნათესავთაგან.

მთელი პროცესია ეკლესიაში მივა, სადაც ამ დროს უცდის ჯვრის დასაწერად გამზადებული მეფე თავისის ამხანაგებით და ნათესავ-ნაცნობებით. მეფის მისვლა ეკლესიაში ჩუმათ, მიპარვით ხდება. ნაბად მობუდნული მეფე ჩუმად გამოვა სახლიდან ვენახ-ვენახ ან შორის გზით მიიპარება. რომ არავინ დამინახოსო და ისე მივა ეკლესიაში. დანარჩენი ჯვრისწერაზედ დამსწრენი სხვა გზით მიდიან ეკლესიაში.

გათავდება თუ არა ჯვრისწერა ქუდის გლეჯით გამოვარდება ეკლესიიდან რომელიმე ახალგაზდა ბიჭი და მეფიანთსა შეუსვენებლივ გაექანება, რათა მშობლებს ახაროს ჯვრისწერის ამბავი. ამ კაცს მახარობელს ეძახიან და შევა თუ არა მეფის მშობლებთან, მაშინვე დედასაც და მამასაც ნიშნად ხარებისა ყურებს აუწევს და ვიღრე არაფერს აჩუქებენ არ მოშორდება.

მახარობლის კვალს ჯვრის დაწერის გათავებისათანავე გაჰყვება მეფე, რომელიც საჩქაროდ გამოვა რა ეკლესიიდან ნაბადშივე მობუდნული, ისევე ჩუმად საჩქაროდ მიიპარება სახლში ვენახ-ვენახ, და სახლში, რომ მივა წინდაწინვე სახლის კედელზედ მიყუდებულ გრძელი კიბით ადის სახლის ბანზედ და იქ უცდის პატარძალს.

პატარძალი და დანარჩენი ეკლესიაში მყოფნი ზურნის კრვით და მხიარულობით გამოგვზავრებიან მეფიანთკენ. მაგრამ პატარძალს ეხლა თითქმის

მაშხალას ავღებენ დარბაზიდგან, ყვილი-ხვილით ყველგან ცხენზედ აღარ სვამენ, არამედ წინდაწინ დამზადებულ ეტლში (ფაიტონში) და აქეთ-იქით მოუსხდებიან ტოლ-ამხანაგები. მეფიანთ დარვაზა (ქისკარი), როგორც წელიან ქალიანთს, აქაც დეკეტილი დაჰხვდებათ და გრძელს ალატზედ გაკეთებული მაშხალა, რომელიც დარვაზას თავიდან ნაპერწყლებს ისვრის გზას უღობავს მიმსვლელთ. კაცები ოაფებს უშენენ ხელს დასტაცებენ, მაშხალას, ამდროს დარვაზის კარიც გაიღება და ყველანი სიცილ-ხითხითათ შედიან სახლში.

ამ დროს მეფე ბანზედ არის გაჩერებული, დედოფალს კიბის ირგვლივ სამჯერ შემოატარებენ, მეფე ზევიდან ჯამით სავსე თხილს ვადმოაყრის. ბავშვებს უხარაათ ყვილი-ხვილით თხილსა ჰკრეფენ და მეფეც ჩამოდის ერდოდან, ამ დროს დედოფალს სახლის უფროსი კაცი მიუძღვება დიდ ოთახის უმთავრეს კარებისაკენ, სადაც დახვდებათ დედამთილი ან მისი მოადგილე ხელში ბოხნით, რომელზედაც აწყვია თავლი, ცომი, ყაჭი და სანთლებითაა გაჩაღებული. კარებშივე გდია გუთნის ან აჩაჩის პირი და სდგას პატარა ჯამი ღვინით სავსე. კარებში, რომ ფეხს შესდგამს, დედამთილი თავლს პირში გამოსცხებს და ეტყვის: — ჰემანგრ ტკბილ დაბერდი; ყაჭსაც თავზედ შემოავლებს და ეტყვის: — ჰემანგრ თეთრა დაბერდი; ცომსაც მისცემს მარჯვენა ხელში და პატარძალი აკრავს კარებს გარედან ხუთივე თითით ეს იმას ნიშნავს. რომ დღეის უკან ქალი უნდა შეუდგეს ოჯახის მზრუნველობას პურსაც აცხობს და სხვა ყველაფერი ოჯახისთვის საჭირო საქმელი გააკეთოს. ღვინით სავსე პატარა ჯამსაც ფეხით დაღვრის და ღვინოს გუთნის პირაზედ მიაქცევს. შემდეგ პატარძალს სახლში შეიყვანენ და გამომცხვარი პურით სავსე ვარცლში ჩააყოფინებენ ხელსა იმის ნიშნად, რომ დღეის უკან უნდა იცოდეს ოჯახში სად რა არის და სად რა. ბოლოს მიიყვანენ კორთესთან — (სახლის ჩრდილოეთი მხარე), რომელიც ფარდით იყოფა დანარჩენ ოთახიდან და წინდაწინვე მომზადებულს ადგილს სვამენ. გვერდით მიუსხდებიან მდადე და რამდენიმე ამხანაგ-ქალიშვილი. დანარჩენი სტუმრები ფარდის იქითა თავსდებიან და იწყობა ჩვეულებრივი მხიარულობა-გართობა, შიპრობა-თამაშობა და ბოლოს შედიან, ვახშამს და სმა-ქეიფს შეუდგებიან. შუალამისას თითქმის ყველა სტუმრები მიდიან, დარჩებიან მარტო გამოტანებულები და ზოგიერთი მახლობელი, რომელიც დადლილნი აქეთ იქით მიწეებ მოწევიან, სახლის უფროსს კი აძიულებენ ფლავის გაკეთებას და როცა ფლავი მზათ იქნება, გამოადგილებენ და შეექცევიან.

მეორე დღეს ეძახიან დიდი ქორწილის დღეს. ამ დღისთვის დაპატრებულნი არიან ყველა ნაცნობ-ნათესავები მთელის ოჯახობით დიდიან-პატარები-

ნათ. ეზოში ორპირათ იშლება გძელი სურფა, ქალები ცალკე სუფრაზედ სხდებიან, კაცები ცალკე. ხალხი დილიდანვე დენას იწყებს, ზურნის განგაში ხალხს უბუებს, ყველანი ძღვნითა და საჩუქრით მოდიან. თაბახებზედ დაწყობილი მოაქვთ ვაშლი, თხილი, ალვა, კახაჩი (ცხვრის კოჩინა) ქათამი და სხვა, რომელსაც ზევიდან აქვს იაფ-ფასიანი ხელსახოცები და ბაღდადები. ბაღდად-ხელსახოცებს კისერზედ გადაჰკიდებენ მეფეს. მიულოცავენ, უსურვებენ ბედნიერს ცხოვრებას და ნიშნად პატივისცემისა რამდენჯერმე წინ ჩამოუთამაშებენ. გამოტანებულები ცალკე ალაგებენ საჩუქრებს და ყურს უგდებენ, რომ არაფერი დაიკარგოს. მეორე სუფრაზედ, სადაც პატარძალი აყენია შუაში ქალაღა ჩამოფარებული და გვერდით მდადე და ახლად გათხოვებული ქალები უდგანან, ასევე მიართმევენ საჩუქრებს და თან ჩამოუთამაშებენ. ამ მილოცვის დროს მეფეცა და დედოფალიც ფეხზედა სდგანან.

მილოცვების გათავების შემდეგ ყველანი სუფრაზედ სხდებიან, კაცები, ქალები ცალკე და გაიმართება სმა-ჭამა და დროს გატარება. სუფრაზედ ლავაშები, შოთები, ყველი, კარაქი, ხილეთული და არაყ-ღვინო უხვად აწყვია. დასხდება თუ არა ხალხი სუფრაზედ სახლის უფროსნი სულყველას ჩამოუვლიან, აიღებენ ლავაშს ან შოთს მოჰკიდებენ ერთ მხარეს ორ ხელს, ხოლო მეორე მხარეზედ სუფრაზედ მჯდომს მოაკიდებინებენ, ამგვარად გასტეხენ და თან იტყვიან) — „ღმერთო და ხურმუხის საყდარო! ბედნიერ გაჰხად ჯორ-დაწერილნი“. როცა ხალხი ცოტათი შენაყრდება, მაშინ ჩამოურიგებენ უმ სამწვადე ხორცს, რომელიც თითონვე სტუმრებმა უნდა დასქრან წვრილად და ააგონ ხის შამფურებზედ, მოაყრო-მარილიდა ხახვი და მოსამსახურებს მისცენ შესაწვავად. ამ დროს ეზოს ერთს კუთხეში გაჩაღებულია ცეცხლი, მწვადებს მოსამსახურენი ხელდახელ შეაშიშინებენ და ცხელ-ცხელს მიართმევენ სტუმრებს. ვისაც წვადი არ ეყოფა შეუძლიან კიდევ მოითხოვოს. მწვადის შემდეგ მიართმევენ მხარაშულ მშრალ ხორცს ანუ სატინეს და ზედ მოავლებენ წვინანს.

ამ დროს, როცა ყველანი შექცევაში არიან გამოტანებულები თავიანთს თავზედ ზრუნვას არ აკლებენ. მეფის დედ-მამას და ნათესავებს ძალით თუნება ყოფლობით ართმევენ რამე საჩუქარს. პირველად დაიქვრენ მამას ან დედას მიაბამენ ხეზედ და ფეხებში წყებლის ცემას დაუწყებენ. ხეზედ მიბმული ტყუილად სცდილობს განთავისუფლებას, მაგრამ გამოტანებულები უღმობელნი არიან და ვიდრე საჩუქრად ანუ ხარკად არ მიარომევენ ინდაურს, ქათამს, ან ბატკანს არ ანთავისუფლებენ.

ზ. ელილი.

(დასასრული იქნება)

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.